

ТРИ КАЗКИ

ІВАН
МАНЖУРА

Іван Іванович МАНЖУРА

Видатний український поет,
етнограф, фольклорист

Народився 1 листопада 1851 року в Харкові.
Помер 16 травня 1893 р. в м. Катеринославі -

125 років із дня смерті

(похований в Севастопольському парку, м. Дніпро)

* * *

*За підтримки
відомого земського діяча на Придніпров'ї
Івана Григоровича Василенка
та його дружини Катерини Павлівни
(ігуменії Єлисавети),
в маєтку яких в селі Рубанівському
Іван Манжура був управляючим
(в 70-х роках XIX ст.),
він обійшов майже всю південну степову Україну,
збираючи перлини народного фольклору*

ISBN:

Видавництво “Навіки”

© Василь Пишний

ТРИ КАЗКИ

ІВАН
МАНЖУРА

* * *

Читаєш казки Івана Манжури
“Трьомсин-Богатир“, “Іван Голик“, “Хитрий Лисовин“,
“Лиха Година“, “Злидні“, “Батьківській заповіт“,
“Червоний Горицвіт“... - і поринаєш у світ мудрої
давнини, в чарівну пісенність правіків,
в загадкову казковість нашої спадщини...
Яке ж все це мудре, гарне, щире, добре,
тихе, сумне, веселе, ніжне, правдиве,
глибоке, дзвінке, співуче,
сильне, чарівне, дивне, рідне, вічне...

*“Бувають щасливо обдаровані натури
і бувають так само щасливо обдаровані народи.
Я бачив такий народ - це українці“*

П. Чайковський

Іван Манжура

КАЗКА

про хитрого лисовина і про
других звірів та про те, що він їм, а вони йому коїли

Лісня перка

Ось настигають Троєцькії свята;
Мир, немов квітка, увесь запишався,
В шати розкішно-зелені убрався;
Звіру ж та птиці веселая хата,
Де б вони захисту тільки схотіли,
В лісі й у полі готова на долю;
Єсть розгулятися всім де уволю!..
Весело небо з землею раділи...

Цар всьому звіру старшину скликає,
Скрізь по доріженьках, пилом прибитих,
Бучно на призов панів родовитих
З різних країн череда виступає.

Сойка-бадьорка, Цибатко Журавка —
Люди, як бачте, усе то статечні!
Все то цареві порадики гречні!
Буде тепер їм великая справа!

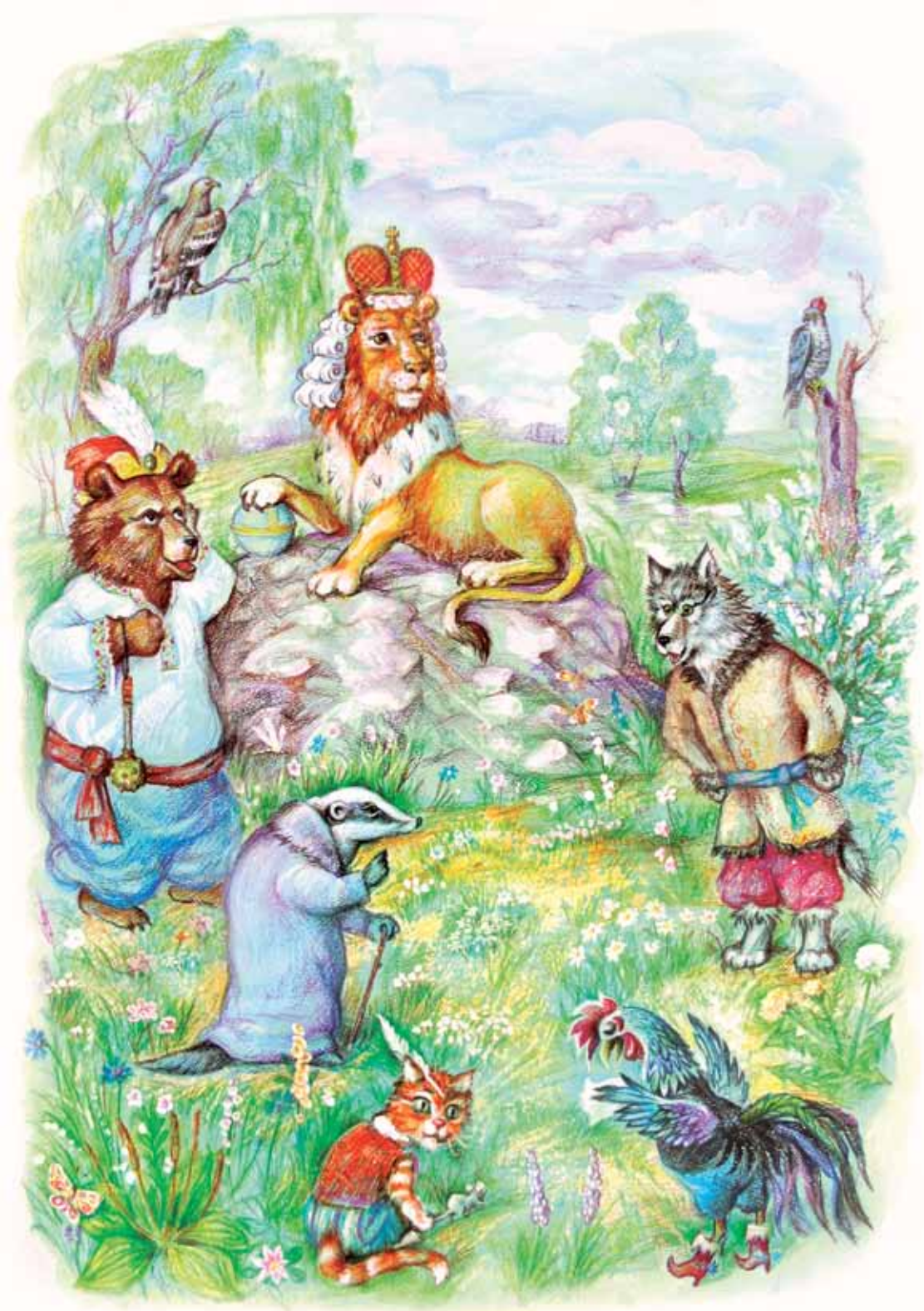
Всім наказали, усі й об'явилися;
Лис же того не послухав наказу,
Десь заховавсь, що й не найдеш огразу,
В раду не йшов, бо на його жалілись.

Дехто багато за скверні прояви:
Капості хижі, грабіжку, нагальство..
Цілим кишлищем усякеє панство
Дуже прохало на його управи.

Всім утямки-бо, розбійник, він дався!
Тільки Барсук не терпів і наруги,
Був-бо небіжчиком Лисові вдруге,
Тим-то від його й знічев'я спасався.

Первим ось Вовк Сіроманець вставає
З кривним всім кодлом, знакімством славетним,
З родом чималим своїм та даветним
Враз до Царя приступив та й мовляє:

«Мудрий наш Царю, великий, преславний!

Кожному милость даруєш ти звіру,
Право й заступу!.. Прийми ж мою щирю
Просьбу на Лиса Рудого. Він, неугавний,
Жінку прескверно мою опаскудив,
Дітям же очі заприндрав погано;
Сліпнуть, сергешні, побило на рани,
Певно, вже їм не спастися полуду!

Раз була думка зібратись докуну
Всім, хто від його наругу терпіли;
Вже було так, що і день позначили
Та Лисовина до позву й поцупить.

Він вже й згодився на суд було стати,
Тільки роздумав та десь і сховайся,
Ось хоч підручних своїх розпитайся...
Царю премудрий, коли б розказати

Похвалки злії поганої тварі,
Навіть і тижня на це б не хватило!
Якби ж усяке дознав його діло
Та де ж полотна зібрать у базарі,
Їх повернути на папір всі гоже,
Шкоди всієї не спишеш ти його!..
Глум же над жінкою гірше усього...
Помсти я хочу, скарай його Боже!»

Тільки ото свою кривную шкоду
Вовк розказав, до Царя наблизилось
Трусик — маленьке Шашчя, — уклонилось
Та і заведе по-панськи. Пригоду

Каже, як він у харчах принещавів,
Кінчик лиш тільки ковбаски й зостався...
Як він із їм уже де не ховався,
Лис і на його, хижака, пожадив.

Тут як зіскоче Котище Вусатий:
«Царю пречесний! — уголос він скрикнув, —

Бреше все Трусик, бо сам же він хіпнув
Ласу ковбаску у мене, завзятий!

Краще було б обізватись самому
З позвом мені на того Лисовина!
Так було діло: вже давня година,
Років чимало минуло, к старому

Діду-мірошнику йшов я на влови;
Він же заснав на той час, бо втомився.
Бачачи це, я гаразд підмостився
Та і украв ту ковбаску, панове...»

Барс Рябошкура ось грізно глаголе:
«Проку не буде в даремній балачці!
Кожному видко по цій повелачці,
Злогії той кривний, безпутня сваволя.

Радий би він, щоб усі ми пропали,
Ти, наш владико, і всеє підданство,
Паче ж гербовне шляхетнеє панство,
Тільки б йому що ласеньке упало!

Треба ще вам розказати про Лиса,
Як він, розбійник, із Зайком Косеньким,
Нашим молитвенним, богобійненьким,
Раз обійшовся зрадливо, гульвіса.

Взяв та прикинувся буцім смиренним,
Зайко й повірив лихому лайдаці...

Сіли вони десь собі у байраці,
Ось Лисовин і почав умиленним

Голосом красним істиха, любенько
Нашого Зайка учить-поучати,
Як молитов йому треба казати...

Та з-за потилиці учня гарненько

Хапнув у пазури, той і незчувся!
Тарсав вже, тарсав він мужа святого,
Тільки аж клоччя летіло... Затого
Я нестеменно в байрак нагодився

Та слобонив бідолаху: він сам ось,
Гляньте, які-бо на йому скрізь шруби!
Якби не я, то носити вже шуби
Мужу святому навдаку б досталось

Більше у світі! Хіба ж і терпіти,
Царю, усяку нам капость від ката?
Лихом згадають тебе пращурята!..
Хочеш не хочеш, а треба провчити».

Каже тут Вовк Сіроманець: «І справді,
Вже нам не ждати добра з Лисовина,
Тільки довішня із ним тяганина!
Краще було б усій чесній громаді,

Дуба щоб дав він, злиденний, скоріше!
Річ ось попомніть мою: як минеться
Марно оце йому все, — доведеться
Чашу нам пити від його гірчіше!»

Тут Лисовинів родак іздіймає
Річ — Барсучина — та дядька гаряче
Ну захищати: «Язик наіначе, —
Каже, — у нас задля того буває,

Більше щоб шкоди братам понакоїть...
Все це пустеє! Коли б йому місто
Дати як слід у «члену» тут по хисту,
Зміг би тоді він усіх заспокоїть...

Самі ж ви дядькові стільки зробили
Шкоди лихої, ось ну розкажіте!

Самі ж ви клятьбу давали, щоб жити
В спілці, братерськи, а там сочинили

Дядькові так, що не варт і казати.
Взимку набрався він горя, чимало
Все через вас йому залито сала!..
Добре дали ви себе йому знати!

Раз пострічати комусь з товариства

Валку тарані в дорозі лучилось;
От все братерство ураз заходилось
Дядька прохати, щоб він на користо
Це ось пішов та вам рибки достачив.
Він і згодився та й ліг на дорозі...
Суне ось валка, на першому возі
Зараз чумака молодця і побачив.

Вистромив списа, хотів заколоти,
Дядько ж додільно та так притаївся
Мертвим та цуплим, що той обманився,
Думає: «Трохи догати роботи,

Буде ірха, комірець, закавряжжя.
Найда добряча!» Та, дядька, схопивши,
В воза й укинув, а той, розглядивши,
Рибку почав викидати на шляшшя.

Ви ж тут слідечком її поживали...
Дядькові ж звівши і трюхлої скибки
З'їсти з її не досталося рибки,
Всю-бо ви з Вовком дощенту пожрали.

Ще розкажу вам і другу причину:
Дядько назнав колись тушку гарненьку
Та й похвалився Вовкові. Вірненько
Клятьбу дали вони все споловини —

Здобич і горе — ділити запевно.
Вовк-негодняк і тепера ізрадив!
Дядько один усе діло наладив,
Тушку ту з тринпулем скинув, та ревно

Галас собаки зчинили, на лихо...
Влізло ж тут дядькові! Вже й полатали
Гемонські тварі, бодай запропали!..
А Вовцюга отим часом істиха

Задки та задки із тушкою вбрався
В скоту. Ось дядько мазку як замовив,
Всилу додибав та й каже Вовкові:

«Дай же й мені, бо я побивався».

«Братуку-світе, тобі я залишив
Кращий шматочок, самий ось лоще,
Глянь-но!..» — Та й верга йому тринпулище...
Так побратим його в дурні поставив!

Гірко-бо, Царю, мені і хвалитись,
Стільки, сердезі, від Вовка прийняти
Горя упало... Коли б це послати
Звістку до дядька — він сам оправдатись

Зміг би на раді тут чесно та право.
Що ж Вовк балака про жінчину цноту,
Не потурайте на цю ви дурноту!
Діло це давнє, сказати нелукаво,

З семеро років тому, як до дядька
Жінка Вовкова сама припала,
В того ж душа не з лопуцька — приймала
Ласку її... А якого ж чорт батька

Страм він собі й посімействові робе?»

Далі додав ось Барсук: «Хоч про Зайка:
Як же без кару учити незнайка?
Паля й субітки ледаці не зроби

Шкоди такої, як дурість та ліньки...
Трусик же сам, у крадіжці піймався,
Як вам Вусатий Котище признався
Тут ось на раді обчественній ниньки.

К тому ж старшина коли б не карала
Злодіїв дрібних, як Трусик ледачий
(Дядько ж за правду куди як гарячі!),
То б уся правда на світі пропала.

Міг би він Трусика просто завісити,
Правий би й був, пошкодив, бач, ледащо,
Той же на його наплів чортизна-що,
Ось вона, дяка, з паняти-гульвіси!

Царю великий! Хоч стільки мій дядько
Звіру усьому добра не призводив,
Мало хто вдячний за тії пригоди,
Всі те забули, не мають і гадки!

Він, мов скительник, тепер у пустині
Піст наложив та себе сокрушає,
Тіло у тяжких веригах смиряє,
Гріх свій покутує у самотині.

Хутір багатий свій марно покинув,
Сам десь здя себе печеру будує,
Кажуть, неначе й труну вже готує...
Раз мій знакімець його там зострінув,
Богом божився, що де і поділась
Жвава його похода бадьориста,
Молиться, каже, не встане із міста;
«Шкода, — говоре, — мені вже приїлась...»

Тут несподівано — де не озьмися —
Півень іде, Куркогін пелехатий,
З родом великим, у чорне убратий.
Слідом за півнем ось мари неслися
З трупом мертвовим його Прудконіжки,
Квочка колись-то була предобряча,
Гірко за нею все сідало плаче...

Що ж, не поможеш, досталося ніжки
Їй простягнути на горенько, бідній!
Ось Куркогін до Царя приступає,
Очі хустиною тихо втирає,
Гребенем трусячи набік поблідлим,
Ледве промове: «Тебе це молю я,
Дай нам заступу, о Царю правдивий!
Скоро-бо злий Лисовин нечестивий
Чесний наш ріг до ночі ісплюндрує...

Тільки що радісно весну ми стріли,

Гай хорошенько ось тільки убрався,
Я посімейством своїм утішався...

Гарних діток ми цей рік налупили:

Ще у пушечку гладенькі вдалися!..

Двір наш немов монастир, огорожа
Добра, висока, ще к тому сторожа:
Шестеро псів ми держали на Луса.

От його заздрощі, мабуть, вхопили,
Що живемо ми по-божому, тихо,
Він і давай замишляти нам лихо...

Раз коло брами його захватили

Пси наші щирі та злогію вдосить
Всипали хлосту у самую міру...

Отже, все марно пішло бузувіру!

Слухайте далі-бо: раз він приносе

Скоро затим мені лист за печаттю;
Глянув я — диво: ченцем він одітий,
Став мені блякоть, що, лихом зострітий,
Хоче постригтись, в чернечу він браттю,

Буцім жадає гріхи замолити.

Скором облишив, поститися просе,
Вже й пораменник під ряскою носе,
Моле мене — йому шкоди простити.

Вийняв і папір якогось владики,
Наче він слимаком десь-то вже служе.
«Хай, — каже, — Біг вже спасає, мій друже,
Я ж побіжу, бо мені, ще великі

Правила треба ік ночі читати».

От я пішов та своїх розважаю;

«Годі ховатись, — раденько мовляю, —
Лус-бо одіг вже чернечії шати,

Кинув злогійство, спокайтесь хоче,
Смілко ходіть тепер скрізь вже, миленькі!»
Діти радіють, убрались скоренько
В гай на проходку... Коли ж це як скоче

Лис відкілясь та найкращого сина
Згарбав, сердегу, а далі уївся:

Де мій вивід хороший подівся!

Весь перенівечив, скверна личина,

П'ятеро тільки з двадцятка і живі!

Мало ще того, мою Прудконіжку,

Любу дочку, найутішну, небіжку,

Вчора загриз на горохвяній ниві...

Толуб один лиш собаки одбили,

Голову ж з шиєю зжер, кровопивець...

Царю великий, ти нам милостивець,

Дай нам заступу від чорної сили!»

Цар на це й каже: «А що ж бо, Барсуче,

Пісника так-то родак твій блаженний,

Так-то спокутує гріх він, нікчемний?

Слово даю, що його ми проучим!

Слухай-бо нас, іздавен сановитий

Наш Куркогін! Ми дочці, твоїй втісі,

Камінь великий положимо в лісі,

К тому велімо в церквах прозвонити!»

Тіло сховали, на камені напис:

«Тут полягла Куркогонова дочка,

Добра із неї колись була квочка,

Звів Лисовин її, курячий хапис...

Плачте за нею, другої не буде» —

Вибили лєпсько із сutoго злота.

Так-то поштила царська щедрота

Ту Прудконожку, дивуйтеся, люде.

Трохи ось згодом із звіру старіших

Цар викликає, велить розібрати

Нагле убивство та як покарати

Другим в незабудь злодюжку найгірше.

Радили, радили сугдї й нїсугдкі
Та й порішили, щоб Ведмедю Реві
До Лисовина іти та Цареві
Миттю приставити хитрого в сутки.

Цар йому й каже: «Глядіте ж ви, Рево,
Вірно одбутьте нагальну цю службу,
Та стережіться, як схоче у дружбу
Встряти він з вами». «Чи можна ж Царево

Слово зламати?! — він згорда мовляє. —
Не огинається хай, як тварюка,
Як там не бреше, а я вам порука,
Рева скоренько його притаскає».

Лісня друга

Сміливо, спішно ось Рева простує
Пісками жовтими просто в бескіддя.
Вже поминув кучугури й безвіддя,
Повагом йде собі, наче шуткує,

Лишив позаду вже й гори високі,
Де Лисовин, як наш Рева дознався,
Добрими ловами влітку тішався,
Просто до хутора держе на око.

Лепський же хутір у вражого сина!
Дивним подімством добряча бугівля
Висіла в небо; на всяке безділля
Тут похоронки були в Лисовина.

Глянув наш Рева — ворота здоровим
Засовом хитро заперті; підходе
Він ось до них та істиха й заведе:
«Гов-бо, а свату! Чи живі-здорові?

Це я до вас по царському приказу
Кличуть вас Цар і пани у громаду,
Треба вам стати до позви на раду

Нашу всесвітню; та це-бо огразу, —
Швидше вбирайтесь та ну і рушати
Вдвох із мною, бо в раді рішили —
Пуга вам буде, тягтнуть з вас жили,
Тільки ви станете ще промедляти».

Лежачи слухав ці Ревині речі
Лис кровошерстий та думав, з хурдою
Як обійтися йому Лисовою
Та за позови оддячити грече.

Скоро надумав, іде істихенька,
Скрізь по подвір'ю усе розглядає...
Боже мій правий, яких тут немає
Закутків темних, льохів, поховеньків!

Лис там, було, тільки скоїться лихо,
Завжди ховається, чорт його знайде!
Часом, лучалось, звірятчко зайде,
Там і поляже Рудому на втіху...

Скрізь зазирає, бо дума, залога
З Ревою нашим прийшла та сховалась,
Часто вона йому в помку давалась!..
От як увіривсь, й говорить: «З дороги

Милості просим сватка до господи!
Вже вибачайте, що впало вам ждати,
Треба кахвизми було дочитати...

Як у Царя там? Маю надію, шкоди

Вам царедворці не чинять?.. У власті
Ви стоїте по-старому на стражі?..

Як наші курси, які тепер лажі?..

Борють мене-бо і досі ті страсті

Земстії ваші... Ну вже і снека!

Боже, та як ви з дороги упріли!..

Мабуть, вони там усі подуріли:

Мужа такого так слати далеко!

І не знайшлось у Царя скорохідця,
Щоб-то до мене послом одрядити?..

Маю надію, мене захистити
Ви не одкажете там, худоріця?..

Завтра, хоч дуже ці дні я кволію,
Ранком і рушим, — бо я ізбираюсь
Вже щось давненько та все і загаюсь...
Тільки сьогодні путі не здолюю,

Страви чи щось-то вхопив я пісної,
Ось і варунять у трунку уроки...»
Ведмедю ж голод підводе вже боки,
Він і пита його: «Страви, якої?»

«Проку не буде, хоч я й похвалився!
Вбого харчуюсь; не пан я, сваточку,
Радий і хліба черствого шматочку;
Меду ж навкруги — хоч ти їм давися.

Їм і його по нужді, обдимає
Тільки щось дуже той мед щільниковий...»
«Бач-бо, сваточку, які пундикові!
Що за щільник та ласіше буває?

Лиште-бо думку таку ви ледачу,
Дайте мені ви хоч цілу колодку,
Сам я управляюся з нею в охотку,
Вам же на раді за ласку віддячу!»

«Справді-бо, свате?» «Повірте ви Богу! —
Божиться Рева. — Кажу я вам певно!»
«Радий служити сваткові я кревно!
Швидше ж рушаймо оце й у дорогу.

Силка-тесляр тут живе за горою,
Меду до напасті знайдем у його,
Зроду-бо, мабуть, достатку такого
Ви чи і бачили...» Той і губою

Цмака, сергешний, аж слину ковтає...
«Пробі, зведіте, сваток Лисовине,
Ласка та ваша за мною не згине...» —
Щиро так Рева дурненький благає.

«Трохи укляк я на ноги... — Лис каже, —

Ваша ж бо дружба й здоров'я...»
Ревине ж добре вже зна безголов'я,
Як йому Силка-то меду покаже.

Пройде поперед, наче що й путнє,
Йде, а про себе міркує: «Медочку
Дам на забудь тобі я, сваточку,
Будеш ти довго сміятись на кутні,

Знатимуть мед цей старі і малі!
Рева ж слідкує похило, безпешно,
Не сподівається зради, сергешний,
Наче той дурень, що віре надії.

Смеркло давно уже, ніч облягала,
Силка-тесляр, наморившись, уклався
Спати; у його ж надворі валявся
Добрий оцвенок дубини. Стирчало

Двоє великих клинців із дубини,
Вчора то Силка хотів розколоти,
Та, не спромігшись скінчати роботи,
Так і облишив клинці у щілині.

От Лисовин до розколу підводе
Ласого Реву та й мове істиха:
«Тут ось, сваточку, вам меду до лиха,
Тільки глядіте, щоб часом як шкоди

Вам би не сталось від його якої...
Їжте досхочу — та тільки уміру!»

«Що я дурніший усього вже миру?
Годі не знаю? Ось будьте в спокої!»

«Воля на те буде ваша! Стромляйте
Писок сюди у щілину та глибше,
Глибше-бо — й мед буде, свату, ласіше,
Та на здоров'я собі поживайте!»

Рева скоренько по самії очі
Писок стромив у розкілок дубовий

З лапами притьмо, Рудько ж тут біговий
Клинці ті з розколу і витяг... Щомочі

Знову колода до міста зійшлася,
Лапи ж та пику сердезі вщемила
Так-то до болю, що Реві не мила
Й рідна родина у час той здалася.

Впало ж роботи бідасі на долю!
Лисові хитроші й силу убрали
Ревину в шори страшенну! Лущали
Кості ласуні, як бився на волю

Видертись задніми лапами злодій,
Тільки летіла земля пилюгою!
Ревіше ж грубе збудило в покої
Силку з постелі, він чує — щось в шкоді,

Вибіг, вхопивши сокиру, із хати.
Лис тут, забачивши Силку надворі,
Реві сергешному стиха говорить:

«Свату, а свату, он вас частувати
Силка-хазяїн із хати сам вийшов,
Вам піднесе ось добрячу чарчину!
Їжте уміру, боюся — на спину
Мед цей крізь шкуру коли б вам не вийшов.

Будьте здорові, сваточку любенький,
Час-бо мені на молитву додому».
Дума ж: «Вже Реві не бути живому!»
Та і подався на хутір скоренько.

Силка ж, угледівши нашого Реву,
Галас зчинив на подвір'ю страшенний:
«Люде, до мене, бо Ведмідь меженний
Осьде на дворі!» Ту гич тесляреву

Юрба почула, в шинку що сиділа;
Лишивши миттю чарки недопиті,
Рушили гамузом Ведмідя бити.
Кожне хваталось, — хто дрюк, а хто вила
Тяг за собою та бігли чимдужі.

Пін вже нащо із дяком Хвилимоном,
Той з патерицею, той з макогоном,
Перли і ції поштивії мужі.

Навіть попова і кухарська Настя
(Кращу за всіх вона квашу вчиняла)
Кужіль ось свій під плече запопала,
Слідом на Ревине бігла напастя.

Чув наш сердега і гвалт той, і галас,
Острах смертенний окутав тімаху,
Щиро напнувся він чимдуж та із жаху
Видер хоч нику, аж горе! Досталось

Шкуру іздерти по самії вуха.
Господи, кров залила йому очі,
Випручать лапи ж — не має вже мочі:
Рветься, сергешний, колодою буха...

Всилу вже видер-то лапи з розколку,
Тільки без пазурів і також без шкури.
Дорого стали ведмежій натурі
Ласощі Силчині! Будуть упомку,

Мабуть, довіку вони бідоласі.
Хоче він стати — не може піднятись,
Ніяк каліці до діла узятись,
Щоб обіпертись; в смертельному страсі

Вале здорового боль Ведмежаку.
Силка ж з своїми ось-ось набігає,
Наглує смерть йому все обіцяє...
Первим швиргонув свою костуряку

Пін та улучив межи плечі гучно.
Тут і остатні стіною наспіли,
Реву дебелого враз окружили,
Гайкають, тюкають шпарко та бучно;

Той його вилами, той кочергою,
Дрюччям, кияччям, штилями, граблями...
Дужий коваль ще поцупив кліщами,

Зверху ж огрів вершлягом-плескотою.

Кирка Семен та Іван Махнидрала
Били найдужче; Кулемза ж Микита
Грів його ціном, мов сніп того жита,
Тітка Секлета дійницею врала...

Ось і каміння уже полетіло;
Силчин Батько в висок як улуче...
Світу не зуздрів наш Рева могучий!
Кинувсь спрожогу туди, де без діла

Юрбище бабське стояло лякливе.
Врозтіч метнулась жінота, тікають,
Деякі з кручі у річку стрибають,
Пін же гукає до миру зичливе:

«Людочки добрі! Спасайте-бо Настю,
Он вона плине і кужіль за нею!
Кухву горілки вам ставлю за теє,
Тільки не дайте сергешній пропасти!»

Враз тут недобитка лишили люде,
Шкода-бо кожному рідної жінки,
Ще ж і попова тут кухва горілки...
Хто ж за горілку та неслухом буде?

Рева ж тим часом у берег ну братись,
Дума: «Ніж глум мені бабський терпіти,
Маю я краще головку зложити,
В хвилях холодних з життям розпрощатись».

Плавати, бідний, не мав він кебети,
Та несподівано вниз прудководом,
Наче бурдюг, і поплинув. Ізгодом
Вздріли селяни його. «У лабети

Ще-бо, — гукають, — тебе ми залучим!
Сором нам, братці, а все цокотухи
Вражі оці наробили порухи...
Дома б сидіти, пічкурки, вам лучче!»

Лають бабів та із Реву кенкують,
Що на забув він лишив в колоді
З морди линовище. Той же по шкоді
Плине собі та претяжко горює,

Стогне від болю дитина не згірше;
Смерті на себе у Господа просе,
Свата ж та Силку погано поносе,
Вже животіти не мисле він більше.

Виплив на берег та й ліг помирати:
Силчине тут ізгадав пантрування...
«Будь ти неладний за це нехтування,
Скверний, злиденний ізраднику свате!»

Лис же тим часом, десь зцапавши курку,
Добре наївся та гайда до річки,
Сів під калиновий кущ невеличкий
Та розмишляє, як нашого Бурку

Ловко підвів він. «Тепер, мабуть, — дума, —
Силка уклав його спати навіки;
Хай спочиває, бо був превеликий
Ворог мені Ведмежака той, тума.

Завжди підводив мене ік одвіту
Плітками всяко, хоч родичем й звався». —
Зирк понавкруги — аж ось розпластався,
Баче він, Рева лежить недобитий.

«Дурень ти, Силка, єси голомозий! —
Крикнув уголос. — Нікчемне ледащо!
Здобич таку упустив ти ні за що,
Тільки що шкуру на пиці позвозив!»

Сам же до Реву підходе та мило
Каже: «Сваточку, невже ж це ви тут?
Боже наш милий! Здається, вас скрута
Після солодкого меду здоліла!

Що, розкажіте мені, за причина
Трапилась з вами! Нема рукавичок...
Де ви їх діли? Хіба уже звичок

Панських одвикли?.. А спина-то, спина!

Чуба немає, потилиця лиса,
Мабуть, голій вас який незвичайно
Так це пошпетив! До Силки негайно
Враз це полину та дам я гувльвісі!»

Слухав каліка ті речі уразні.
Сам собі думав: «Було б ізложити
Голову краще мені, ніж терпіти
Ці насмішки болячі, невиразні!»

В берег поплавзав та знову спустився
К річці, сердега, та далі полинув
Скрізь за водою; десь трохи спочинув
Та аж у тиждень Цареві й явився.

Цар як углядів: «О Господи Боже!
Що це такеє вам сталось, пан Реве?»
«Так це, о Царю, послання царева
Лис препоганий упорав негоже...»

Цар скомизився та крикнув уголос:
«Стій, лаштабею, я дам тобі знати!
Мужа такого на сміх підіймати!
Кров'ю заплатиш за кожен ти волос
Славного Реву, у тім вам клянуся
Власним престолом і царством могучим!..
Доки ми Лиса на суд не залучим,
Доти я зброї нехай не озьмуся!»

Райцям та лавникам каже він раду
Миттю зібрати та Лиса судити,
Муку найгіршу йому згонобити
Всім у науку за Ревину зраду.

Райці та лавники три дні сиділи,
Так і оначе усе розсмотряли,
Наче що й путнє, статуту шпиняли

Та Лисовина затим порішили
Кликати знову, Кота ж посилати
Скоро гінцем; поверткий він, проворий,
З ділом управиться ловко та скоро.

Цар, виряджаючи, їй ну ось казати:
«Коту ви наш, Голованю Муругий!

Маю на вашу снагу я надію,
Вам, поверткому, нічого не вдіє
Лис препоганий, не бійтесь наруги,

Вас він послуха, бо вас поважає.
Лисові ж так наше слово скажіте:

«Хай як не хоче на палі стриміти
З родом своїм, то нехай не виляє,

Враз це до суду являється з вами».

«Ваша і сила, і воля, та тільки
Дуже малий я, того і неспілко...

Рева який он, ви знаєте сами», —

Кіт одрікає. «Та що йому сталося?

Коту наш любий, не всі тії мають
Толок розумний, котрі підпирають
Гирею стелю... Частенько лучалось,

Як ще малому, за ніс їх водити!

Ви ж хоч на зріст проміж нами маленькі,
Розум же ваш нам відомий давненько,
Зможете ви нам це діло зробити».

«Воля закон мені ваша, — Кіт мове. —

В мене прикмета в дорозі ведеться —

Як праворуч жайворінка зірветься,
Буде гаразд все, простіте на слові!»

Лісна третя

Ранці Муругий із дому зарані
Рушив в дорогу і верст вже покинув
Скоро чимало; коли це полинув,

Баче — з лівші жайворінка. Погані
Думки полізли гінцеві царському...
Він же на те то не дуже турає,
Йде собі смілко, себе розважає:
«Примхи ці бабські усе по-дурному!»

Стало смеркати, як він наблизився
Ось ік славетному хутору Луса,
Глянув навкруги: сидить біля ліси
Пройда хазяїн. Йому він вклонився:
«Вечір вам добрий, година погожа!
Цар-бо почав на вас дуже сваритись,
Чом не йдете ви на суд об'явитись?
Смерть йому буде, страхає, негожа,
Тільки не піде він цей раз з тобою».

«Бог вам заплате за звістку! Спочити
В хату прося вас!» А сам гонобити
В думках почав, щоб Котові якою
Капостью добре віддячить з приходу.
«Свату рідненький! — Почав улещати. —
Чим мені вас, я й не знаю, вітати!
Ви мені любі найпаче із роду.

Рева ж прожеря такий прездоровий,
Злий лобуряка, його я злякався
Та й не пішов, хоч було і зібрався;
З вами ж, сваточку, піти я готовий

Завтра удосвіта, вистигнем строком...»
«Краще б нам зараз, бо місяць і зорі
Наче мов грають, так видко у полі;
Шлях же — хоч ти покотися їм боком!» —

Мове Муругий. «Боюся я ночі, —
Лис одрікає. — Удень то байдуже,
З ким не зострінься, а ніччю, мій друже,
Як би не стріти нам де поторочі».

«Так-то і так, — Головань промовляє, —

Нас, як здається, з того не буде.
Що ж ми, сваточку, вечеряти будем?
Бо із собою я й крихти не маю».

«З вашої ласки, як так, доведеться
Меду із'їсти це нам по кавалку».
«Що ви, сваточку, мені він ще змалку
Гірчіший за скверную редьку здається...

Дайте хоч мишу, до них я ласенький,
Мед же свій викиньте й з думки!»
«Як, свате, Миші ви любите? Знаю багате
Кодло я мишаче... Піп тут старенький

Єсть недалечко; у будці у його
Прірва страшенна мишви розвелоя;
Гарби вантаж хоч, старому прийшлося
Пусткою лишити будку з-за того...»

Кіт аж підскочив. «Коли ваша ласка,
Місто те швидше мені покажіте».
«Добре, сваточку, за мною ідіте,
Буде цю ніч вам добряча попаска!»

Кіт такий радий! Приходять до будки,
Стали під стінкою, дірка здорова
В стінці проверчена; то ще учора
Лис повертів як ходив на добутки.

Курку найкращу тоді він ізбував,
Костя ж попович довідався шкоди,
Мудру петельку на час той пригоди
Саме над діркою враз принатував:

Злодія нею хотів упіймати.
Знав Лисовин це поповича діло...
Каже Муругому: «Лізьте ось сміло,
Я на сторожі тут буду стояти.

Ач, пискотять навіженії тварі!
Буде удосить вам з ними мороки,
Тільки глядіте, від них щоб уроки

Вас не напали!.. Немов у кошарі

Ситість вовкові — там розкіш вам буде.
Лізьте-бо швидше, чого огинатись,
Скоро-бо треба й в дорогу збиратись».

«Боязко, свату, бо хитрії люде

Завжди попи, я вже добре їх знаю».
«Ви боїтеся, як бачу, — Лис мове. —
В хутір вернімось, вечерю зготове
Жінка швиденько, — мишей я не маю...

Друге що-небудь, а вже щось зготує».
Кіт не дослухав, а просто в петельку
Прьонув, мов коник індику у пельку...
Так-то гостей своїх Лис наш шанує!

Тільки Муругий петельку на шиї
Це ось почув, скам'янів він із ляку,
Дуже, сергезі, здавило горляку;
Дряпає землю він, нявче та виє,

Лис же стоїть коло дірки та скале
Зуби погані, із свата сміється:
«Що-бо, сваточку, а як удається?..
Добрі улови? Багато піймали?..

Ситії миші? Давіте сміленько,
Костя почує та винесе хрону,
З хроном тривніше... Багато урону
Ви вже мишві наробили миленькій?

Це ж у Царя так співають? Та й ловко,
Бий мене Боже, сваточку! Якби ще
З вами устряв Сіроманець Вовчище,
Збувся б клопіт я з своєї головки!»

Це Лисовин проказавши ізникнув.
Кожне безділля: крадіжку, убивство,
Цноти жіночої скверне насильство —
Все йому в руку; цього він ізвикнув

Ще з пелюшок, і усе це не грішним

Ділом він мислив. Тепер він зібрався
К Сирій Вовчиці, що з нею кохався
Змолоду. Думав любенько колишні

Жарту й утіхи із нею згадати,
К тому ж дознати, за що-бо Сіренький —
Він до Царя це подався скоренько —
Має на раді його позивати.

Ось він до Вовка прибіг у госпону,
Граються діти, старої немає;
«Будьте, зведенятка, — Він їм мовляє, —
З днем цим здорові!» Та знов десь у шкоду

Скоро й подався. Вернулась з діброви
Сіра й додому, вони й похвалися:

«Бачили, мамо, Рудого ми Лиса,
Каже: «Зведенятка, будьте здорові!...»

Наче багаття, спалахнула мати,
Помста страшенна їй очі заслала,
Миттю за Лисом вона почухрала...
«Він мені, — каже, — за глум цей заплате!»

Ось наздогнала — та й ну голосити:
«Скверний безділнику, злий волоцюго,
Кінський убий тебе грець, ледацюго!
Як ти дітей моїх смів поносити?»

Зуби оскалила, в бороду гудку
Лису вченилась, скубе та тіпає,
Всилу той видерся, з ляку тікає,
Стільки захвате, аж свіркають литки,

Знову ось Сіра догнала поганця,
Тут йому влізло, мов просові в ступі!
Випручавсь ще він та це як улупе...
Баче — стоїть край старенького шанця

Давнього муру якась-то руїна,
Ще ж у руїни сутки превузенькі,

Він і ускочив, а нашої Сіренькій
Оптом бажалося забить Лисовина.

З серця не стала гаразд додивляться,
Голову слідом в сутки устромила
Та й зав'язилась... Вже що не робила —
Ніяк сергешній з сутків опростатись.

Лис, це угледівши, виліз, сміється:
«Що, — каже, — Сіра, чи ловко піймала?..
Хвалишся ти, що чогось не теряла,
Мабуть, рубити тепер доведеться».

Гірко із Сірої Рудь познущався!
Честь свою думала та захистити,
Притьмо ж упало її загубити
Чесній матроні... А Лис же побрався,
Скоївши глум той, і горенька мало!
Просто додому... Усилу Сіренька
Вилізла з тисків, здихає важенько...
Що ж то Муругому, гляньмо, упало?

Нявкає голосно, несамовито
Кіт у петельці, аж двір весь лунає;
Костя ж, почувши, скоренько вставає,
Світе ліхтарик та кинувсь будити

Батька із матір'ю й кухарку Хіврю:
«Гей-бо, вставайте, лисиця піймалась!
Нуте-бо швидше, коли б не зірвалась!..»
Всі ісхопились, біжать на подвір'ю;

Сам панотець ізграбастав десь вила,
Кухарка ожуг, а Костя дрючину,
Хто палимона, хто просто дровину...
Мов гайдамаків наринувла сила

Це уночі. Ось попереду вихром
Костя набіг, як узяв потягати,
Вздовж та уперек дрюком латати,
Око аж вибив сергезі! Вже прикро

Думав Муругий головку зложити
Та з переляку — отия як не видко —
І ученився попові у литку...

Мав той і вила із рук упустити;

Браз ізомлів та, мов сніп, і звалився
Кіт тут на його дере та кусає,
Вгляділа кухарка... «Дідько, — гукає, —
Сам у це діло тут, мабуть, вступився,

Пробі, рятуйте панотченька, милі!»
Тільки що люде той лемент почули,
До панотця всі одразу сунули,
Миттю під руки його ухопили

Та й понесли до кімнати скоренько;
Кіт же як був, так в петельці й залився.
Баче — немає нікого, прийнявся

Гризти він шнура чимдуж проворненько

Не сподівався вже звернутись додому,
Щастя його ж, що ось шнур обірвався...
Ех, і чкурнув він, мов хто за їм гнався!
Чеше, сердега, та Лису Рудому

Шле все прокльони та лайку ледачу,
Та і себе не минає: «Здобувся, —
Каже, — у свата, що й ока ізбувся,
Стидно піти і між люде, козаче!»

Цар іскипів, про Муругого взнавши,
Смертю грозиться він Лиса скарати,
Знов загадав стариків избирати,
Суд і розправу которії завше

В царстві держали. Зібралась старшина,
Зопалу Цар і говоре: «Скажіте,
Що нам з злодюгою клятим робити,
Як вгамувати нам песького сина?»

Думники ось позастільно розсілись,
Тільки наладилися — аж уставає
Лисів родак, Барсучок, та й мовляє:

«Дуже на дядька усі розжалілись,
Дядька ж немає, а тута чимало
Недругів давніх його ізійшлося...
Так ще ніколи у нас не велось,
Наче вже й право шляхетське пропало!
Треба, щоб сам він на очі явився.
Як не прибуде ж він третього разу,
Вільно судити його позаглазу».
«Хто ж би, — Цар каже, — такий ізгодився
Третюю звістку, отут проміж нами,
Дати Рудькові? Кому безголов'я
Хіть є терпіти, губити здоров'я...
Хто поміж нами з двома головами?»
Мове Барсук тут Цареві: «Не буде
Більш копи лиха! Ось я вам ісправлю
Сам оце діло і дядька поставлю
Завтра ж до суду; мене не убуде».
«Біг вам, Барсуче наш жвавий, поможе!
Тільки глядіть, щоб і вас він не зрадив».
«Байдуже, — каже, — зо мною він ладив
Завжди, то ми з їм збалакатись зможем».

Рушив Барсук тоді зараз і швидко
Став ось на хуторі. Лис тоді саме
Грався надворі любенько з дітками.
«Будьте здорові! А що це не видно
Вас у громаді? Скажіте-бо, рідний,
Чом ви не хочете слухати волі
Досі царської? Всі предоволі
Ми вже дивуємось... Й не остогидне
Вам ті позови та плітки терпіти,
Котрими честь вашу славну каляють
Недруги злії давно та бажають
Смерті вам наглої... Як вже хотіте,
Ось-бо ходімо, — що буде, те й буде.

Довше ж ховатися вже не допоможе;
З військом силенним ваш хутір обложе
Цар із старшиною, збіжжя розпуде,

Рід до ноги ваш славетний сплюндрує,
Тільки не підете ви цього разу.

Ну, сміливіше, уся-бо образу
Річ ваша мудра туди покчерує

Всім несподівано, ось не плошайте,
Що вас не тільки і судді оправають,
Навіть і «членом», глядіте, наставлять...
Прежні позови ось ну-бо згадайте!»

«Друже Барсуче, велике спасибі
Вам за порадоньку щирю на слові! —
Дякує так Лисовин Барсукові. —
Думка у мене така ось: коли би

Тільки Цареві я слів хоч із троє
Змовив у вічі — то знову прихилість
Мав би у його; уся мою щирість
Цар із Царицею знають обоє!

Ніяк Цареві без мене ступити,
Тим-то на мене усі і нависли;
Тільки дурне це! Нікому під мислі
Краще за мене йому не вгодити.

Зійдеться в раду, бувало, старшина
Спірку абощо яку розібрати,
Мудру пораду Цареві подати,
Зараз як треба, то й звуть Лисовина.

От вони скверни на мене і риють!
З заздрощів навіть і шкіру б злупили,
Якби-то сила. Давно вже гострили
Зуби на мене вони. Подоліють,

Наче мов пити гадуть, а боюся.
Ось чому я й не хотів об'явитись;
З вами ж, рідненький, я маю згодитись,

Стану на суд і в усім оправдюся.

Шкода, скажу вам, і жінки, і діток,
Що вони будуть без мене робити?..
Треба як-небудь судив задобрити,
Слава Святому — хоч єсть ще зажиток!»

Жінці ж говоре: «Гляди наіпаче
Сина мені оцього найменшого,
Саме прорізались зубки у його;
Бог дасть звернуся — тобі я віддячу».

Тільки ось рушив наш Лис у дорогу,
Зараз почав він розкидувать гадки,
Скаржучись дуже на радні порядки,
Нудно аж стало на серці Рудому.

Ось не пройшли вони щось і упругу,
Лис Барсукові і каже: «Мій друже,
Наполяга мене острах щось дуже,
Серденько мліє, вдається у тугу...

Чує душа, що тепер не минати
Смерті мені за мої зlodіяння;
Хоч би прийняти оце покаяння,
Грішную душеньку засповідати.

Тільки даремна і думка! Немає
Близько попа, як на те, понавкруги,
Мабуть, мені вже не збутися туги!»

Слуха Барсук та ласкаво мовляє:

«Ви ось покайтесь мені хоч, що злої
Скверності більше не будете й звади
Ви гонобити нікому з громади,
Може, хоч трохи це все заспокоє».

Лис і почав ось: «Confiteor tibi...»*
(Був Лисовинів весь рід уніати).
«Що ви, сваточку, цього розібрати

* Вірую в Господа... (Лат.)

Я не зумію, на простому хлібі

Зжив я й учився. Кажіть по-простацьки!»

«Каюся, — Лис почав говорити, —

Звіра немає, якому б зробити

Капості я не спромігся багацько.

Ведмедю, Вудрі — усім перепало!

Реву я меду водив попоїсти

Так, що той трохи не збувся і жисті...

Влізло-таки і Котові чимало:

Миші ловити йому я нараяв...

Я ж потаскав Куркогонові дити...

Цар вже на що, та і той мав терпіти:

Часто його позавіччю я лаяв.

Сірому ж впало — аж страшно хвалитись!

Раз в монастир він до мене приходе,

Просе поради. «Старі, — каже, — годи

Вже настигають, хотів помолитись».

Я й задзвони, як на те, в усі дзвони;

Він, мов дитина, сміється, радіє,

Взявсь за вервечки, чи сам не зуміє,

Чеше та чеше — аж двір весь стугоне.

От я передні узяв йому лапи

Та й запутляв у вервечки міцненько.

Тішиться Сірій, неначе маненький.

Вчиться до поту — чи в лад не утрапе.

Тут ось ченці ісхопилися з ляку,

Подзвін почувши отой по-дурному.

Ох й укупіло, не дай Бог нікому!

Раз ошмалив я йому потиляку.

Просе, одначе, мене підголити

Гирю дурну йому трохи ік святу;

Я ж не утернів, покаюся, свате,

Та й заходивсь її клоччям смалити.

Другого разу лучилось в слобідці.
Змовились ми до пона у комору —
Прірва була там і сала, і здору —
Лізти та добре-таки подивиться.

Сірий і дірку продрати узявся,
Первим наївся та кинувсь тікати, —
Череву, горе, не може пропхати,
Дірка вузьенька! Бо він як допався —

Чине та й чине, аж боки розперло.
Лаяв же кляту він ту діромаху!
Я ж тут скоренько від його дав маху —
Та до комори, де Вовка заперло,
Виясив слід незабаром селянам.
Сталось це так: до пона убігаю,
Той того часу вечерять сідає,
Зирк я на стіл — аж індик із шапраном...

Я за індика та луги тікати,
Пін як зіскоче — та гайда за мною,
Та й зачепився за стіл десь ногою...
Море з борщу наробив серед хати!

Голосно кличе: «А бийте, ловіте!»
Зопалу, бідний, не бачив калюжі,
Як підсковзнеться, забивсь, мабуть, дуже
Та й обенберивсь, не зна, що й робити.

Збіглись сусіди, за мною погнались,
Я ж то чухраю — аж свіркають н'яти —
Просто до дірки, признаку їм дати,
Щоб вони з Вовчиком трохи погрались.

Тільки до дірки, індика покинув;
Тут мене люде з очей іспустили,
Я й відховався; вони як уздріли
Дірку й індика... «Бодай, — кажуть, — згинув,
Шкоду яку ізробив це попові!
Мало індика — забрався й у будку».

Витягли дурня на вулицю хутко,
Тут вже по зав'язку влізло Вовкові!

Били чим попада й де не улучуть,
Поки зомлів він, тоді залигали
Віжками, довго та добре тягали
Ще слободою, мов діти онучу.

Твань тоді саме така розпустилась,
Вбрали всього, аж дивитися гидко,
Та й зволокли десь на вигін. Не швидко
Щось він очуняв, адже ж пособилось!..

Виходивсь він та до мене приходе,
Кличе укупі ізнову ходити,
Що загорюємо, — братськи ділити...
Тільки я бачив — того він заводе,

Що йому дуже курей забажалось.
Я і задумав над ним підшутити
Та і почав ось йому говорити:
«Знаю я сідало гарне, досталось

Добре мені коло його понастись!
Семеро з півнем курей там ночує.
Близько ж ні духа, ніхто не почує...»
Ось і пішли ми курей отих красти.

Злізли на кришу, віконце маленьке
Мріє у криші; одкинена ляда,
Вгору стирчить підперта; я ззаду,
Сірий попередку ж... «Лізьте сміленько,

Просто, — кажу я, — по бантині; ситчу
Тільки, глядіть, вибирайте не з краю».
Помауки лізе він, чую, гукає:
«Тут і пір'їни кат має...» Я швидко

Задки та задки, відкинув пігнірку,
Ляда як грюкне, сполохала Вовка...
Ну та й ogrівся він з бантини ловко!..
Люди почули, ізбіглись в комірку.

Що йому влізло, у силу убрався!
Ще я, признаюсь, ходив до Вовчиці,
Хай би до дівчини, до молодиці...
Це вже, здається, усім я признався.

Може, і ще єсть, але не згадаю,
Будьте ласкаві, мене не покиньте,
Тяжку покуту, як хоче, накиньте.
Я і стерпіти, що скажете, маю».

Знав Барсучок, як отут поступитись.
Виламав гілку та й каже: «Озьміте,
Тричі себе через плечі утніте,
Киньте на землю, тоді поклонітесь,

Далі її перескочте із тричі,
Познаменуйтеся, і ваші напасті
Лишають у силу моєї вас власті,
Більше не стануть вам лізти у вічі».

Все поробив оце Лис охитненько,
Знов його став Барсучок поучати:
«Треба вам, — каже, — пости постувати
Щиро усі та забути, рідненький,

Хиже безпуття, в яким ви кохались;
Хитрощі скверні, ізраду, крадіжку,
Зваду та бійку, лукаву грабіжку,
Щоб, бува, з лихом ізнов не спіткатись».

Так ото йдуть — коли це по дорозі
Проз монастир їм іти упало.
Глянув наш Лис — аж курей а чимало
Геть недалечко паслось на облозі.

Ситі та гарні. Йому й полюбися
Півничок ловкий один проміж ними...
Оком не скинути — він як полине.
Пір'ячко тільки угору знялося!

«Що це, по сповіді знов по-старому?» —

Каже Барсук. «Боже і сам не вгадаю,
Як це і сталось! Простіте, благаю
Гріх цей остатній мені ви, дурному».

Довго та й довго ще Лис озирався;
Якби йому тоді гирю зітнути,
Мала б вона, як здається, шпуннути
Просто між кури, та вже обізвався
З серцем Барсук:

«Та й прожеря ж ви, свате!»
«На монастир я, сваточку, дивлюся.
Хай я за душу хоч їх помолюся,
Може, й не дасть їм Господь загинати...»

Трохи вже тут їм путі зоставалось,
Скоро-бо замок між гір замаячив,
Знов Лисовина укрили ледачі
Думки, і дуже сергезі жахалось.

Лісна четвєрта

Тільки ось чутка царського подвір'я
Справжня дійшла, що вже Лис схаменувся,
Йде у громаду, як звір весь сунувся
Стіти його на сусіднє узгір'я,

Кожному зглянуть на його хотілось.
Мало було доброхитців між ними
Нашому Лисові, більше самими
Скрізь ворогами узгір'я те крилось.

Лисові ж наче про те і байдуже,
Жваво іде, поглядає ізгорда,
Мов він царенко який, а не пройда,
Так-то прикинувся ловко він дуже.

Ось у палати сміленько ухоче;
Скрізь царедворці, як мак процвітає,
Стали, а він, мов і горя не має,

Річ до Царя, уклонившись, заведе:
«Царю преславний, силенний влади́ка!

Первий у світі по шані і честі,
Славних не можна ділів твоїх зчести
Смертному миру! Се зриш чоловіка,
Краще котрого в цілому світі,
Хоч од схід сонця до захода зайдеш,
Ти на послугу та віру не знайдеш...
Зглянься на мене, за що я терпіти

Маю наругу від кожного звіру?
Дуже мене завидюші олгали,
Вся твоя челядь, бо легарі гнали,
Бачивши вірність мою тобі щирю,

З заздросців притьмо на мене погонку...»
«Годі-бо, цитьте вже, — Цар йому каже. —
Діло за себе само хай покаже,
Речі ж ільстиві не матимуть толку.

Ваше хижацтво і ліку не знає!
Ждіте за його на себе ви смерти...
Онде первий Куркогін обітерти
Сліз через вас все ніяк не здолає.

Чесць же од вас задля нашого сану,
Мабуть, у тім, що моїх ви посланців
Пошельмували, неначе тих ланців!
Більш я балакати з вами не стану, —

Есть-бо й без того на раді багато
Позвів та жалоб на вашу сваволю...
Мабуть, навдаку вам бути на волі,
А побувать доведеться у ката».

«Зглянься-бо, Царю! Хіба я прцчинен
Що мужики наурочили Реві?
Сам він у пасіці-бо тесляревій
В шкоді піймався, а я тому винен?

К тому ж при силі він, зміг би відбитись.
Поки до річки із пасіки брався;
Ні, легкодухий, він гвалту злякався.
Ось і упало йому поплатитись.

Кіт прежаденний мене ж не послухав,
Страви моєї здалось йому мало,
Бач, заманулось попівського сала...
От його Костя-попенко й почухав.

Чим же я винен, що славнії мужі,
Наче голоднеє голе бурсацтво,
Щиро пустилися так у хижацтво,
Що й полягли від паліччя недужі.

Царю преславний, на все твоя воля,
Ми живемо за тобою у світі,
Наче за батьком маленькії діти...
Бачу: неправда тебе спокусила.

Волиш — предай мене наглої смерті,
Правди ж не дійдеш, якої ти хочеш,
Тільки себе ти отим опорочиш,
Я ж не боюся за правду й умерти».

Ось виступає Авряк биркуватий:
«Б'єм тобі, Царю, чолом всі народом!..
Тут ось і Вовк Сіроманець із родом,
Кіт Муруганько і Рева, патлатий;

Далі Осел капловухий та Зайко,
Трусик Шашчя з Медеяном ось тута,
Цап Мекеке та і Кізонька тута,
Білочка, Ласочка і Горностайко

Тут ізійшлись на позов чередою;
Ось дробинаста облуда Коняка,
Ось ремигайло недоступ Воляка;
Далі ж подвір'я усе дичиною

Крилось із степу: Бабак і Кунця,
Олень Рябкий і Суган-тонконіжка,

Скверний Хаврях і Тхорище-дряпніжка...
Геть їх позаду пішла уже птиця:

Бушля чубата, Цибатко Журавка,
Качур-шавкун і Гусак танцюристий,
Стрепетень, Чайка, Індик бадьористий,
Збіглись усі, мов на мед де мурашка.

Стільки зібралось усякого звіру,
Птиці злетілось, що й ліку не мало!
На Лисовина усе те напало,
Кожне волато тут: «Смерть бузувіру!»

Ось у палати царської полізли...
Враз, мов ті бульби в жаркім казанові,
Позви усякі, малі і здорові,
Над Лисовином, мов хмара, нависли.

Лис не рябіє ж, на те не турає,
Річчю усіх, мов голицею, чисте,
Скрізь він виходе і правий, і чистий,
Ловко усім забузан забиває,

Тільки послухай — дитина безвинна!
Та піднялись чесняки вже відомі;
«Смерть! — вони кажуть. — Лайдаці Рудому!»
«Годі терпіти нам більш Лисовина!»

Постановили: Завісить поганця
Зараз на вигоні, хай він лихою
Шкоди спокутує нам головою...
«Fiat justitia!* Виведіть ланця!»

Баче Рудько: увірвалося діло,
Цар підмахнув рішенець вже громадський...
Це непереливки! Душу хижацьку
Смутком ізнову йому це укрило.

Рід його старосвітський, здоровий,
Значна старшина заможна, багата:

* Та відбудеться правосуддя! (Лат.)

Славний Барсук та ще Мавпа хвостата
Одаль стояла та супила брови.

Як і не супити? Пан не послігній
Був Лисовин у славетному роді...

Тута ця нагляя смерть при народі!
Та не смутитись родиноньці рідній?

Всі покидають царську вони службу,
Щоб то Цареві отим досадити,

Цар теє баче та й ну говорити
Ближнім підручним: «Великую дружбу

Мав Лисовин цей у нашій дружині.
Гляньте, як губи усі оддимають,

Що нам робити, бува, як нарають —
Та й розбредуться усі від нас нині?»

Вовк тут з Муругим та Рева патлатий,
Щоб то наситити помсту невпинно,

За Лисовина беруться голінно,
Зараз у поле виводять карати.

Ось, ідучи, промовляє Вовкові
Кіт Муругань: «А згадайте гарненько,

Як Лисовин тоді брався пильненько
Вашому смерть присудити браткові?

Бляки, брехачку, усяке пустеє
В діло пустив, аби смерті добитись,
Добре, сваточку, і з вас поглумитись
Зміг ледацюга... Згадати такеє —

Чесного Реву бабам на поталу
В Силчинім дворищі так попустити!
Скрізь почали вже про те говорити,
Як непереливки вам там упало.

Міцно держіте, пильнуйте дрянїжку,
Тільки ж упустимо — діло пропаще:
Нагло заплаче нам скверне ледащо,
Помсти не ждати тоді нам довіку».

«Що там балакати! Кожне це знає!

Дайте вервечку, я справлюся ловко,
Буде недовго конати головка
Злогія нашого...» — Вовк одрікає.

Слуха їх наш Лисовин та і каже:
«Чудно мені, що ви радитесь, братця,
Як вам за діло ладніше узятись!
Он попитайте Мурка, той покаже...

Добре-бо зна він це діло,
Висів недурно ж колись-то у Кості...
Ви ж, мої любі, позбавили б злості,
Часом, бува, щоб самим не влетіло!»

Цар же з Царицею й челядь із ними
Теж і собі ось на вигін рушають,
Всі подивитись на глум той бажають;
Кожному ласо очима своїми

Бачити смерть Лисовина лихого.
Вовк же тим часом балака з сябрами,
Каже їм стати круг Лиса рядами,
З ока ніяк не спускати Рудого,

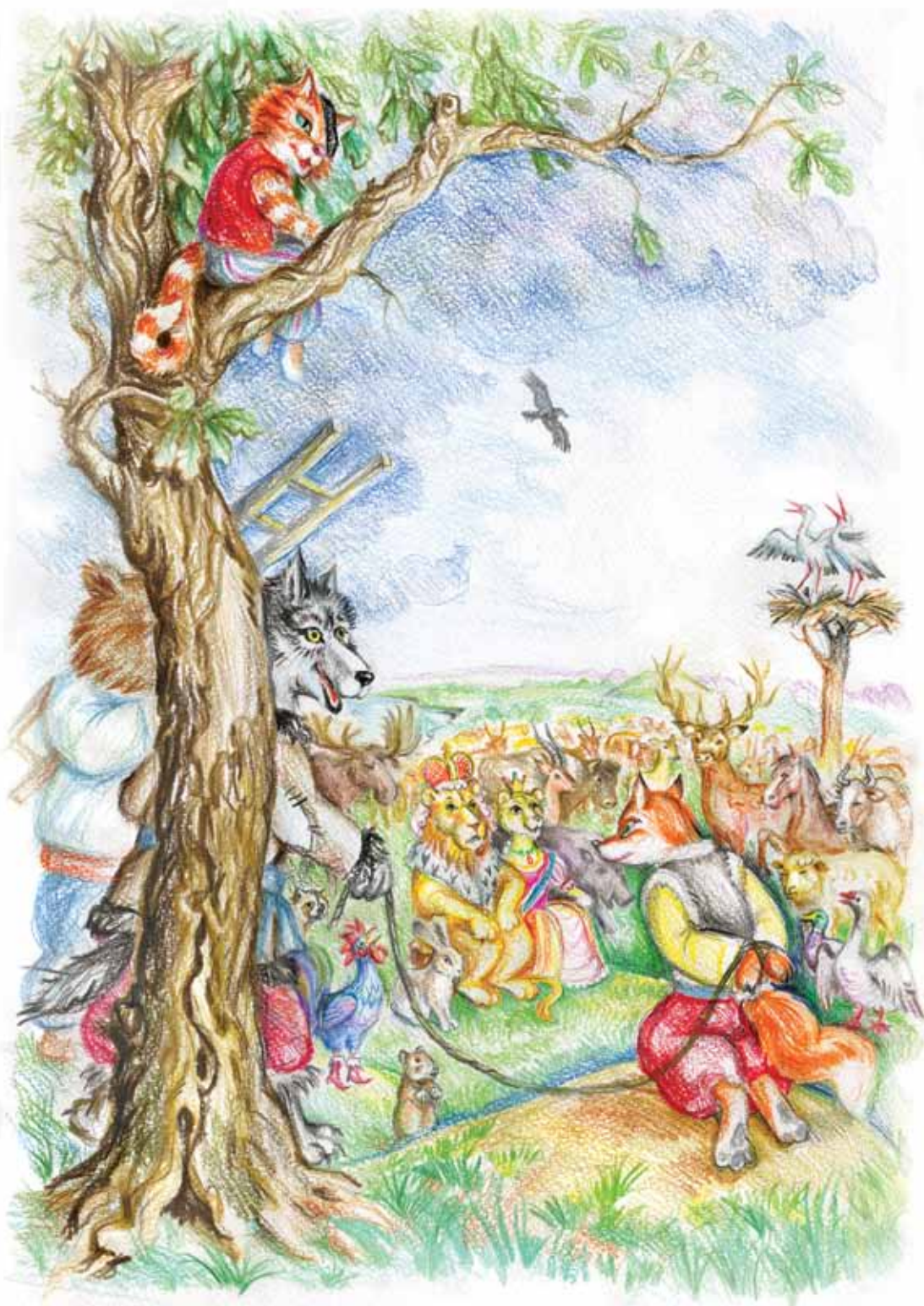
Дуже боялись, не дав би він драла.
Жінці ж особше наказує Сірій:
«Чуєш, стара-бо, не йми йому віри,
Міцно упрись та тягни не помалу,

Тільки ж втече він — покір нам довішній!»
Навіть і Реві про те натякає...
Кіт же й петельку уже закріплює.

«Ну-бо драбину держіте ладніше,

Дві-три хвилини — і діло почнеться!»
«Зараз, сваточку, — Ось Рева озвався, —
Я вже міцненько за неї узявся,
Смілко в'яжіте, тепер не схитнеться!»

Слуха те Лис та й почав докоряти:
«Як вам припало мене ізгубити!
В думці нема, щоб кому захистити,

Одне хоч слово за свата сказати.

Милості я б попрохав, та вже знаю;
Толку із того не буде й на палець,
Дуже на мене-бо взливсь Сіроманець,
Навіть і жінку свою підущає.

Швидше кінчайте, не медляйте діла!
Так і отцеві моєму досталось...
Смертю постраждать... Тоді не медлялись,
Живо усе, мов в окроні, купіло.

Сором, свати, вам за вашу неснагу!»
«Чуєте, — Рева гукає, — Що каже?
Швидше себе йому нуте покажім,
Зіб'єм знущання злиденному згагу!»

Лис міркував же у думці послідній,
Що б його вигадать краще новеньке
Та з ворогів посміятись гарненько,
Лізли ж у голову тільки-бо злидні:

«Дуже на мене це Цар розлютився,
Други-приятелі геть відступились,
Вороги ж кривні у силу убились;
Скверно та й скверно це я поступився!

Правда, не дуже я став поважати
Мудрость і силу царську, одначе, —
Смерть як повисла навкруги ледача,
Треба як-небудь, а щось пригадати».

Стали ось Лиса до петлі підводить,
Він і говоре істиха: «Простіте,
Братця, й моє покаяння прийміте,
Більше мені вам тепера не шкодить.

Тільки хотілось би, добрії люде,
Все до щерти вам про себе явити,
Що я й коли мав мерзенне зробити,
Хай-но подейки на других не буде».

Дехто почав вже шкодіти Рудого;
Тиха ось мова в громаді устала:
«Жити йому уже трохи зосталось,
Не потаїть він тепера нічого...»

Слуха те Цар та на те і згодився:
«Хай-но облишать-бо трохи з петлею!» —
Каже підручний, а Лис наш тією
Ось вже хвилиною і підбодрився

Та і заведе: «Навдаку між вами
Найдеться хто б то, кому я не шкодив...
Ще я маленьким ягняток заводив
Геть від отари у степ бур'янами.

Раз їх аж четверо я укокошав,
Тут-то уперве крові я напився!
Далі ж, підрісши, та так розбісився, —
Що не траплялось — усе я колошків:

Кури і гуси — усякую птицю.
Гірко, сергешні, від мене терпіли,
Раз товариство ми з Вовком зчинили,
Саме було це в різдвяні м'ясниці,

Якось, казав, ми із їм родичались.
От споловини ми здобич усяку,
Хоч би там птицю чи товаряку,
Певно ділити із ним поєднались.

Тільки недовго та спілка велася:
Скоро-бо став він мене пристязати,
Навіть і харчу почав не давати,
Сам нажирався ж, неначе пін, ласо.

Все ж не тернів я голодної муки,
Скарбом своїм потайним я кормився;
З давніх-давен мені скарб той довівся,
Наче мов з неба упав мені в руки».

Слуха те Цар та й говоре до його:
«Скарб, ви говорите, де він узявся?»

Лис тут словами немов розіслався:

«Не потаю перед вами нічого:

В яму з собою його-бо не брати.
К тому ж крадіжкою хижо добутий,
Він на тім світі мене б тільки спутав,
Краще тепер вам усе розказати.

Скарб той від батька добути упало...
Каюсь, крадіжкою я отією
Батька тоді з усією сім'єю
Нужду терпіти заставив чимало.

Тільки замітьте: що віку і власти
Вашої мосці великую зраду
Дехто зчинили, коли б того кладу
Я не спромігся на той час украсти.

Дехто з шляхетства та значна старшина
Чесний ваш зряхались ріг погубити,
Щоб то престолом самим завладіти,
Та і старого втягли Лисовина».

Лисові плітки Царицю злякали.
«Кайтесь, Лисе, та щиро, глядіте,
Правди і крихти від нас не таїте, —
Каже вона, — Щоб усі отут знали,

Що із Царем нам колись-то грозило.
Ваша душа тим спасіння заробе...»
«Цитьте-бо! — Цар обізвався. — Пробі,
Це вже іде моє власнеє діло.

Злізьте-бо, Лисе, з драбини швиденько,
Станьте отут та й розкажуйте поряд!»
Лис тому й радий, на ворогів погляд
Кинув, мов пан який, призво-сміленько,

Мислі ж заграли у думці такіі:
«Тільки би, — дума, — Цареві під мисли
Це підійти мені, то б вже не висли
Вороги скверні у мене на шиї.

А і брехати тепер доведеться!
Так не брехав ще і зроду я, мабуть...
Дамся ж за те ворогам я в незабуть!
Хто ще, підождем, кому посміється...»

«Швидше розкажіть! — Мове Цариця. —
Треба вам щиро очистити душу...»

«Все перед вами я викласти мушу,
Хоч і не злюбиться, знаю, билиця

Декому ця моя з нашого панства,
Може, достанеться й рід зачепити...
Хай їх! Бо вашу сім'ю захистити

Кожному ліпше упало з підданства,

Ніж ізрадливу покрити родину».
«Може, одна це все ваша брехачка?» —
Цар не йме віри. «Та вам повелачка
Добре відома моя не годину:

Грішник і злодій усім я страшений...
Це ж, ігучи вже до Божого суду,
Щиро клянуся — брехати не буду,
Вже я свій дух сократив навіжений».

Тут і Цариця замовила слівце,
Цар же уласно громадськості каже:
«Хай собі рота усяке замаже,
Будемо слухать цього нечестивця»,

«Слухайте ж всі, що я буду казати!
Шкода, квіток я на все це не маю,
Словом своїм вас за те упевняю,
Правда все щира, не буду брехати».

Лісна п'ята

Слухайте ж, люди, що Лис наш торочив!
Як він до діла усім оправдився,

Батьком покійним — і тим поступився,
Плітками кості старому ворував.

Що там вже!.. Друга свого, Барсучину,
Так-то олгав, не забуде довіку!
Недруги ж кривні, малі і великі,
Згадують будуть Рудого до згину.

«Батькові раз, — Розпочав він брехати, —
Клад запорозький знайти пощастило,
Тільки той клад не пішов йому в діло:
Зараз зазнався, почав задирати

Кирпу угору... Сусіди, друзяки,
Котрі до того були, відступились,
Другі ж, значніші на дружбу набились,
Стане за гроші в послузі усяке!

От як зазнався, почав замишляти:
Шле він до Реви Кота із листами,
Поміч йому обіщає військами,
Тільки б до нас той ішов царювати.

Рева листи прочитав, звеселився
(Сам він держав це у мислях давненько),
Зараз зібрався в дорогу скоренько,
В тиждень — не більш як у нас опинився.

Тут вони Вовка кликнули на раду,
Свата мого, Бурсука, нагукали,
Потай десь місто собі обібрали
Та вчотирьох ото коїти зраду

І заходились. Брешу ще — і п'ятий,
Кіт Муругань, був у їхньому киші!
З золотом скверним ледачії мислі
В голову батькові совав безп'ятий...

Там вони смерть порішили Цареві...
Заприсягли ще у Вовка на гирі,
Друг їм за дружку щоб бути у вірі,

Поки корону дадуть вони Реві.

З роду ж царського чи з челяді його
Хто не обізветься, Батько повинен
Був улестити, коли ж неупинен —
То підкупити чи стратить такого.

Це я й провідай, бо сват Барсучини
З п'яних очей розп'ятав все жінці;
Боже, чого не наробиш в горіліці!
Сталась сваткові така ж причина.

Та вже моїй під велике єй-богу,
Щоб то нікому про те не казати,
Ну, а моя мене зараз шукати
Скрізь подалася та спрожогу

Все й розказала, а щоб запевнити,
Всі і прикмети мені показала,
Де їх те раднєє місто лежало.
Серденько тут почало моє нити...

Враз я згадав про ті жаби нікчемні,
Котрії вільно собі проживали
Десь у болоті, а то завололи:
Дай їм, о Боже, царя, навіженим!

Бог їх послухай та Буселя й вишли;
Лове їх Бусель, хапа та ковтає,
Жаб'яче царство спокою не має...
Соком дурашним їм примхи ті вийшли.

Дуже тоді за усіх я боявся, —
Голосно Лис ото далі говорє. —
Малось усім-бо великеє горе
Скластись від того, та я не подався,

Став на сторожі, бо знаю я Реву,
Думки його і усякі заміри;
Дай йому царство — не знатиме міри:
Лютость його престрашна! Цареву

Я ізгадав тоді щирість, доброту,

Де ж таки Реві! Із ним би, ледащим,
Оптом були б ми із царством пропащі,
З ним нам не збутись довіку б клопоту.

Тижднів продумав над цим я чимало
Та й пригадав: не подоба зостатись
Кладові в батька, а треба узятись
Викрасти клад той у віщо б не стало

Та в друге десь місто й сховати:
Бо коли батькові клад отой лишить,
З Ревою він нас усіх перемісить,
Та і Цареві вже зась царювати.

От і почав я за батьком слідити,
Де він не піде: чи в ліс, чи на луки...
Ну, та й набрався тоді ж то я муки!
Дощ чи негода — не малось спочити,

Скрізь-бо я назирці швендяв щоразу.
Якось лежу я та гадки гадаю,
Скоро чи ні я той клад одшукаю...
Зирк, ажно батько з бескеддя вилазе.

Виліз це батько неначе з норохи,
Я якомога скоріш притаївся,
От він навкруги гаразд роздивився,
Сів опочити, посидів щось трохи,

Далі схопився та й ну герувати:
Зараз нороху засунув землею,
Довго топтався, сердега, над нею,
Далі хвостом почав слід замітати

Скрізь за собою та десь і подався.
Тут мені зразу й на толок упало:
Чи не отут те багатство лежало...
Зараз за розвідку я і прийнявся.

Враз я нороху розчистив до діла,
Смілко уліз туди. Боже, як гляну!..
Очі аж сліпнуть, брехати не стану, —

Срібла та золота така отам сила!

Мабуть, не бачив ніхто межи вами
Зроду і віку багатства такого.

Що ж тут робити? Не мав я нікого,
З ким би порадитись... З жінкою сами

Клад ми удвох почали вибирати,
Щоб заховати у іншому місті.
Скрутно упало, разів, мабуть, з двісті
Нам в обіруч довелось одшмагати.

Зрадники ж злії тим часом все раду
Десь у таємному місті держали;
Як іскажу, що вони пригадали, —
Острах смертений окута громаду.

Вовк Сіроманець із Ревою листи
Скрізь по усядах послали негайно,
Кликали щиро усіх одностайно
Реві поміч, щоб на царствові сісти.

«Кожному буде великая шана, —
Так-то писали, — бо Рева всім гроші
Заздалегоди заплате хороші,
Ну-бо зіходьтесь до нашого стану».

Батько за всіх наїдужче старався,
Збігав Вкраїну ще й Польщу завзяту,
Скрізь обіщаючи добрую плату,
Все на багатий свій клад спосилався.

Літо минулось, і батько звернувся,
Став їм хвалитись, чого натерпівся,
Поки, сердєга, годому добився
(Раз він у Польщі на замок наткнувся).

Як тільки й вирвавсь у псів із душею!).
Запис його уп'ятьох розгляділи,
Тишу ще й двісті вояк налічили,
Все-то вовки із своєю ріднею.

«Прийдемо, — кажуть, — у скорості ждїте!»
Ведмеді ж куці з Котами — то друзі

Ревині щирі йому у послузі
Стати раденькі, — ось тільки гукніте —

Так тут і вродяться, тільки к походу
Їм би за місяць вперед заплатили...
Добре, що клад ми отой захватили,
Горе велике було б тут народу!»

Батько за тим щось у скорості брати
Клад свій пішов у таємне те місто...
Шкода і замаху! Прибрато чисто
Тільки з-під його лиш містечко знати.

Шкурів він, шкурів, ні гнота немає,
Баче бідаха, що як обманився,
З горя він там, у яру ж, удавився...
Совість і досі мене побиває:

Будь би не я — животів би ще рідний.
Рева із Вовком у шані й привіті,
Радять тепер у царському совіті,
Я ж, бідолашний, мов злодій негідний,
Навіть знущається й погань усяка.
Мав ти Царя і людей захистити,
Йди ж, Лисовине, головку зложити,
Це від людей тобі, Лисе, і дяка!»

Від усієї цієї небилиці
Де те і серце царськеє дінулось!
Кладом отим завладати манулось
Притьмо Цареві, найпаче ж Цариці.

Геть вігійшли вони, Лиса кивають,
Той пігіходе, мов рюмза з печали...
«Де ж ви, добродію, клад той сховали?» —
Пройду ласкаво обоє питають.

«Що ж вам даремно про його казати?
Злим ворогам ви дали моїм віру,
Я ж на поругу усьому тут миру
Маю оце через них загинати».

Каже Цариця: «Ви, Лисе, не бійтеся,
Цар вас, кажу вам, помилує певно,
Ви ж з цього часу служіть йому кревно,
Щиро на милость його понадійтесь»,

«Ваше величество! — Лис одрікає. —
Скоро, як тільки я буду прощений,
Клад запорозький отой багатенний,
Де ви не скажете, — Лис притаскає».

Цар на це мове: «Не йміть йому віри,
Він ще ізмалку відома брехачка,
Зроду така-бо його повелачка:
Бреше та й бреше, не знає і міри»,

«Правда, — Говоре Цариця, — Що поки
Лисові віри доймали щось мало...
З чого ж тепер оце йому стало,
Що він свій ріг одваляв на всі боки:

Вовка і Реву, Кота й Барсучину,
Навіть і батька не став жалкувати;
Щиро усі він нам мав розказати
Їхнії думки здя нашого згину».

«Так-то і так, хай по-твоєму буде, —
Цар одрікає Цариці ізгодом. —
Я його капості перед народом
Всі іздіймаю... Ось слухайте, люде:

Тільки ще раз Лисовин попадеться,
Хай вже на себе тоді і пеняє,
Хай і на милость мою не вдаряє,
Бо та петля вже йому не минеться».

Баче наш Лис, що вже Цар утишився,
Сміливо знов починає плескати:
«Треба ж вам, — каже, — про те розказати,
Де я із скарбом тоді схоронився.

Царю премудрий! Тобі я за ширу
Ласку та милость здя мене велику
Скарб той дарую, владай їм довіку —
Сам по своєму ти власнім заміру.

Дай йому привід, який йому личе;
Де ж він лежить — розкажу все до діла.
Єсть у Великому Лузі могила,
Зветься вона у козаків Кімлича,

Біля могили ж байрак зелененький,
Звуть чумаки його Вража Сторожа,
Таменьки єсть ще й криниця погожа;
Тут-то й захований клад мій гарненько.

Місто надежне, бо й чорт зломе ногу;
Пугач з Совою лиш там проживають,
Люди ж у рік, може, раз завертають,
Краще ж тікають його якомога.

Вража Сторожа — глядіть пам'ятайте,
Вдвох із Царицею ви ось ідіте,
Дві там берези безверхі знайдіте,
Третю на одшибі — тут і копайте.

Зараз ізверху каміння вам буде,
Далі вже листя та морох нікчемний,
Тут-то і скарб мій лежить багатенний.
Добре, що батько його не рознудив

Скрізь по усядах на Ревину справу.
Скільки там срібла! А щирого золота!
Все вам дарую за вашу доброту,
Любо його поживайте у славу.

Мабуть, о Царю силенний владика,
Тільки ти скарб мій зобачиш у вічі,
Зараз мене і не раз, і не тричі
Щиро добром ізгадаєш. «Велика, —

Скажеш ти, — дяка тобі, Лисовине,
Краще у мене піддання не має,
Хай тобі Бог на усе помагає,

Чесний, правдивий, отецький ти сине!»

Так ото бреше — ніде й не запнеться.
«Знаю, — Цар каже, — міста я усякі:
Київ і Гданське, Варшаву і Краків,
Твій же байрак мов брехнею здається».

Носом скрутнув Лисовин на це слово.
«Я задля вашої, — каже, — пригоди
Це не на теплі справляю вас води,
Швидше ігіте, кажу я вам знову,
Щоб не упало пізніш жалкувати,
Ось розпитаймо якого Бувальця», —
Зараз гукнув він розкосого Зайця,
Ну капловухого так ось питати:

«Знаєш ти, куций, де Вража Сторожа,
Ще і Кімлича висока могила?
Цар ось питає, кажи усе сміло».

«Знаю, панове, я раз в бездорожжя
Від Меделяна там з тиждень ховався,
Вража Сторожа отам, де й Кімлича,
Ще ватажок там колись-то Кислиця
Довго з братерством від ляхів спасався».

«Годі, — Лис каже, — Бо далі ми знаєм,
Геть одійди тепер к другому звіру».
«Дам це я вашим словам тепер віру, —

Цар промовляє. — Коли ж виступаєм
Ми у поход по той скарб отудою?»
«Хоч на край світу готовий я з вами,
Тільки тепера ігіте ви сами,
Бо не рука вам іти ізо мною, —

Лис, як не плаче, Цареві говоре. —
Озьмете гріх ви великий на душу,
Сором казати здля вас тільки мушу
Все про своє розказати вам горе.

Це мені лихо недавно ісклалось:
Вовк Сіроманець замислив постригтись
Десь-то у пустинь, а більше од'їстись
Там на дурницю йому забажалось.

Тільки почав у сальце убиратись,
Ось у ченців уже й хліба не стало,
(Жер за п'ятьох, а усе було мало!),
Тут мені з ним довелось пострічатись.

Став він жалітись, що як голодує,
Нагодував я голодну сірому,
Він аж удруге і сват мені к тому,
Тільки щось згодом у городі, чую,

Папа од церкви мене одлучає,
Зве аж до Риму, — щоб завтра й явився.
Щиро в усім перед ним повинився...
Отепер бачите, чом не впадає

З вами іти мені кладу шукати,
Як упаде ж цю покуту зложити,
Маю я чесно тоді послужити,
Навіть і вік біля вас звікувати».

«Правда, коли одлучен ти, — Цар каже, —
То в провідниці мені не годишся;
Йди ж ти до Риму гаразд попостися,
Зайко ж мені хай дорогу покаже».

Пісня шоста

Став Лисовин це у шані ізнову.
Цар ось тим часом на камінь зіходе,
Річ свою власну до звіру заведе:
«Слухайте, — каже, — усі моє слово!

Щиро всі слухайте, звірі і птиці,
Вбогі й багаті, слабі і при силі,
Челядь, і молодь, і голови сиві!

Ось перед вами із роду Лисиці
Славний стоїть Лисовин кровошерстий.
Ми його мислили смертю скарати,
Він же нам мав щось таке ісказати,
Що захища його певно від смерти.

Теж і Цариця за його ось просе...
Слухайте ж, все я прощаю Рудому,
Хай усе буде ізнов по-старому,
Хай він здоров свою голову знесе.

Чим уладав він до цього ось часу,
Хай на здоров'я довіку владає,
З вас же усяке його почитає
Хай мов старшого; даю ще вам ясу:

Лиште на його усякі позови,
Більше, кажу я вам, їх не приймаю,
Він-бо спокутуватъ щиро все має,
Завтра ж у Рим одіхоче, панове».

Кіт не утернів та Реві шепоче:
«Діло, сваточку, це наше пропаше!
Ввійде у силу погане ледащо —
Лютю помститись над нами ісхоче.

Притьмо бажав би це далі я бути;
Ока вже лишивсь я через його,
Певно, боюся, коли б ще другого
Не довелося, сваточку, ізбути».

Рева ж говоре: «Надійтеся, свате,
Ранок, як кажуть, за вечір мудріше!»
Вовк Сіроманець почув та: «Скоріше
Всі ось рушаймо Царя-бо прохати!»

Зараз ото до Царя і сунули,
На Лисовина щось довго плескали —
Чи не Царя вони їм докоряли;
Той же як гримне: «Хіба ви не чули,
Виясив я, що Рудого од смерти

Словом уласним царським захищаю,
Вас ось як неслухів притьмо я маю
В льох замковий здя науки заперти.

Зараз забийте в заліза лайдаків,
Поки громада їх має судити!»
Він, бач, згадав, як вони гонобити
Капості мали на його усякі.

Так-то фортуна йому послужила!
Вороги кривні сидять у темниці,
Ласка ж Царева, найпаче Цариці,
Шкоди усі йому марно простила.

Ще ж того мало, на торбу Рудому
Шкурища Реві з півсажня зіграли...
Так-то поганця у путь зняряджали!
Він ще Цариці жаліється к тому:

«Босий я, мамо, а путь не близенька,
Не сподівався я, бідна головка!
Єсть аж дві пари чобіт ще у Вовка,
Хай однією поступиться, ненько,

Він задля мене немов у позику,
Ще й у Вовчиці єсть чоботи гречі,
Справиться й боса вона біля печі,
В користь мені ж вони підуть велику».

«Правда! — Цариця йому одрікає. —
Дома їм легко і так перебути,
Вам же їх де у дорозі здобути?»
Лис такий радий, хвостом коливає,

Сипле словами, мов ниже неначе:
«Свічку за вас я у Римі поставлю,
Ще і молебень з тредзвоном одправляю,
Бог вам у сто крат за мене віддяче».

Так-то Вовкові й Вовчиці упало
З кігтями шкуру на лапах іздерти,

Гірша наруга та наглої смерті!
Лис ще й глузує — йому цього мало:
«Чоботи гарні, на мене мов шиті,
Рік, не то й більше, носитиму сміло!
Щось не поперло, сватки, ваше діло...
Минеться все, як то кажуть, у світі!

Дуже згубити мене вам манулось,
Я ж на здоров'я гуляю по волі,
Ви ж по своїй тепер плачете долі,
Дай Бог, щоб марно усе вам минулось!

Дякую вам я за ваші подарки,
Буду за них я, сваточки рідненькі,
Згадувать вас у дорозі частенько,
Ви ж тут живіте із Богом без сварки».

Як уже Сіра не страждала дуже,
Тут не стерпіла, Рудькові мовляє:
«Мабуть, Господь нас отим це карає,
Що вам усюди хортунонька служе».

Вовк ще із Ревою, стогнучи тихо,
Вдвох десь у темнім куточку конали,
Вдвох, я кажу, бо Кота не піймали,
Він десь забіг, як почув тільки лихо.

Сонечко ясне не вспіло умитись,
Як Лисовин наш із ліжка піднявся,
Зараз в дорогу негайно зібрався
Та і пішов до Царя попроститись.

«Царю, — говоре, — із вашої ласки
Я б це хотів літанію одправить,
Хай сам Господь мої ноги направить,
Щоб я одбув оцю путь без опаски».

Цар із душею: «Служіте, служіте!»
Зараз кликнули його ось каплана —
Чесного, мудрого Бирю-барана;
Той огинатись: «Не можу служити,
Буде мені тяганина велика,

Лис-бо від церкви тепер одлучений,
Він поміж нами немов прокажений,
Дасть за цю службу мені уладика!

Тільки я знай, що мене пристязати
Нагло не будуть наш пробст із деканом,
Був би собі тоді вільним я паном,
Міг би й в послузі, панове, вам стати».

Цар на це каже: «А що мені з того,
Що там не скаже вся ваша старшина!
Благословіть, я кажу, Лисовина,
До паніжа-бо іде він самого».

Гніву царського наш Биря злякався;
Зараз бере ось книжки та читає,
Лис же стоїть та хвостом коливає,
Щось він не дуже того дослухався.

Скоро, як все вони те прочитали,
Лис свою торбу на плечі іскинув;
Сльози ж, о Боже, з очей так і ринуть,
Мов з покаянної справді печали.

Ні, він шкодив, що не всіх ще упало
Ворогів кривних в заліза забити;
Ой не дай Боже його їм вловити,
Залють за шкуру донехотя сала!

Тільки одправив літанію Биря,
З честію Лиса сам Цар виряджати
З челяддю вийшов; такого діждати
Нашого Рудя сподобилась гиря!

Поруч з Царем він на вигін виходе,
Знову і плеще: «Ви тут стережіте
Зрадників добре, щоб часом, глядіте,
Не наробили ізнов вони шкоди».

Тут він любенько з Царем попростався:

Цар повернувся ж, а звірі ще далі
Гін, може, з десять його виряджали,
Поки на шлях стовповий він ізбився.

Вийшли на шлях, ось він Зайка малого
З Бирею просе іти із собою.

«Річчю ви, — каже, — своєю святою
Добре б мене розважали, сліпого.

Ви-бо між нами найправедні люде,
Наче і я, задля ради спасіння,
Тільки лопуцьки їсте та коріння,
Вам Милосердний цього не забуде».

Так улестив він тими їх словами,
Що святобожні із ним не розстріались,
Далі на хутір до його побрались,
Йшли, бідолахи, на халену сами.

Ось коло хутора Рудь і говоре:
«Бирю, ви тута собі попасітесь,
Я ж це до жінки піду попроститись.
Боже, яке то вже тяжкеє горе

Бідну укриє, як тільки-бо визнає,
Що доведеться мене виряджати!
Треба хоч Зайка з собою узяти,
Хай він лиш тугу її розважає».

Так-то підвів їх обох він гарненько!
Жінка ж це тільки його як уздріла,
Ще й у чоботях нових, ізраділа,
Зараз питає: «А як це, миленький,

Вирвався ти і живий, і здоровий?»
«Так, як ось бачиш; мене присудили
К смерті було, та не склалося діло!
Цар дарував мені волю ізнову,

Ще й цього Зайка оддав на розправу;
Він тебе, каже, олгав предо мною,
Хай і заплате тобі головою

За свою річ ту зрадливу, лукаву».
Зайко почув та спрожого тікати.
Де тобі, куцоми! Й світу не видко,
Як Лисовин у воріт його швидко
Мав бідолаху скоренько піймати.

Збучився Зайко, до Бирі гукає:
«Бирю, скоріше рятуйте, спасіте,
Хоче мене Богомілець згубити!..»
Тільки гукнув, а Рудько вже стискає
Горлечко біле косому тімасі.
«Швидше, — Гукає гульвіса до жінки, —
Діти збирай до цієї лакоминки,
Знаю, до неї які вони ласі».

Зараз ізбіглись, на шмаття подрали,
Очертом сіли, трощать, мов насіння;
«Дай Бог Цареві за його спасіння!» —
Жінка сказала, як все прикінчали.

Ось повставали, вона його й просе:
«Ну, чоловіче, тепер розкажи ти,
Як ти спромігся усіх одурити,
Ще і додому звернутись не босий?»
«Дружба у мене з Царем тепер склалась
Щира така-то, мов наче гуляли
Ми з ним ізмалку у дітській ляли;
Тільки боюся, коли б не зірвалось!..

Ловко я, — каже, — Царя і Царицю
Тішив брехнею — аж в'янули вуха...
Цар ще потилицю добре почуха,
Поки могилу ту знайде Кімличу.

Тільки вже, мабуть, погонь він летючу
Вислав за мною, на думці я маю;
Певна біда, як коли упіймає,
Вже він завісе мене нейминуче.

Краще це, жінко, збирайсь, та тікаймо

Де-небудь далі, у Крим чи за Десну,
Поки нас люди не знають, чудесно
Там у спокої собі поживаймо.

Славне життя там! Чого і немає:
Кури і гуси, качки і індики,
Риба усяка, ліса превеликі... —
Так ото жінку Рудько улещає. —

Знаєш ти, мила, що я поступився
Клад запорозький Цареві достати?
Де його в чорта, скажи ти, шукати?..
Що, як та Цар це уже оглядівся?..

Ні, вже живого мене тепер, мабуть,
Чорта із два він захвате у руки;
Годі, і так-бо набрався я муки,
Буде із мене по смерть на незабудь!»

Збідкалась дуже Лисиця та й каже:
«Горенько тяжке, пропаща я, бідна!
Там чужанина чужа та нерідна,
Кожне ледасо мені там не вважає.

Ти ще подумай — чого нам лякатись?
Єсть у нас тут підданці і друзі,
Певно, нам стануть вони у послугі,
Тільки задумай хто з нами істатись.

Хай і обляже Цар хутір військами,
Єсть незнаємі у нас переходи,
Легко убратися заздалегоду
Буде ще нам і тоді із дітками».

«Вір, моя мила, я й сам на чужині
Поневірятись не маю і гадки.
Лишити чортзна-кому ще у спадку
Добрі маєтки! З'їдять мене злидні!

Цур йому й з Римом отим, не пігу вже,
Хоч я й присягався Цареві у тому.
Що мені теє спасіння! Ну к чому

Ув лісі воно на грабіжці послуже?
Ні, вже навдаку я більше подамся!
Хай вже на мене, як там собі схоче,
Цар з ворогами моїми сокоче,
Я утямки їм не раз ще задамся!

Правда, що має Цар силу велику
Війська й лицарства, та що мені з того!
Я їм усім колись дурня такого
Підсанабожу — попомнять довіку».

За ворітьми обізвався тут Биря:
«Що це вас, Зайко, так довго немає,
Час нам додому, уже-бо смеркає».
Вчувши ці річі, говоре прониря:
«Куме рідненький, ви Зайка простіте,
З тіткою він розбалакався дуже.
Будьте ласкаві, послухайте, друже,
Самі без його додому ідіте».

Биря і каже: «Я чув там, надворі,
Начебто Зайко іскрикнув: «Рятуйте!»
«Так і було; ви себе не турбуйте,
Жінку мою він побачив у горі:

Бідна зомліла, як тільки почула,
Що я до Риму в дорогу зібрався...
Зайко сердешний та так ізлякався,
Притьмо із ляку й скричав калавура».

«Стільки я чув, так кричав він уголос?..
«Хай мені краще лихе у печінку,
Тряся задаве нехай мою жінку,
Цілий на йому остатній і волос.

Слухайте краще, що маю прохати:
Цар наказав написати мені листи
Задля громадської справи й користі,
Чи ви не озьметесь їх передати?»

Биря ж на тее: «Я б радий з душею,
Тільки, що де я ті листи сховаю,
Бо при собі гамана я не маю,
Їх же бо треба нести під спрятнею».

«Я задля них вам торбину налажу,
Будьте надєжні, — міцна і добряча
Шкура на неї пішла ведмежача,
Вам же за ласку колись я уважу».

Це проказавши, звернувся до двору,
Зараз швиденько убіг у хатину,
Зайкову голову всунув в торбину,
Виніс до Бирі та так і говорє:

«Та і клопоти із ними чималі!
Паче за ока ви їх бережіте,
Дома ж Царєві, як хіть, то скажіте,
Буцім удвох ми ці листи писали.

Тільки путєю у їх не дивіться,
Цар-бо не любє і зараз пізнає,
Бо на заміті він вузлик цей має...
Дуже тоді він на вас розлютиться».

Як у сохрані ж він торбу побачє,
Ждїте від нього ви щирої дяки,
Дасть він права вам й вільготи усякі,
Вже по-царськи неодмінно віддячє»,

Биря радїє, не знає, де й стати.
«Любий мій куме! — Він Лисові мовє. —
Дяка й спасибі моє вам здоровє,
Буду цю ласку я вам пам'ятати.

Тільки що ж Зайко, чи він зостається?»
«Ось не турбуйтеся, куме, про його,
Йдїть собі з Богом, а нам ще усього
Перебалакати з ним доведеться».

«Ну, так прощайте! Хай Бог помагає!»
Биря звернувся тоді ще зарані,

Лисову торбу Цареві в сохрани
Зараз доніс і до рук оддаває.

«Це, — каже, — Царю, ті самії листи,
Що Лисовинові ви заказали...
День ми їх цілий укупі писали
Задля громадської справи й користі».

Цар тут на Бобрика крикнув швиденько
(Бобрик у його за писаря правив),
Тільки явив він, Цар і заставив,
Щоб оглядів він ту торбу гарненько.

Тільки-то Бобрик роз'янив торбину,
Так і підскаочив... «Святителі Божі!
Як це ви стратили Зайка негоже,
Що це на толок прийшлось Лисовину?»

Цар і Цариця зітхнули із горя.
«Знай я, — Цар каже, — Таку його штуку,
Ввік не тягнув би за його я руку...»
Барс аж стихенька Цареві говорить:

«Сліз ви, о Царю, тяжких не роніте,
Ще не такі-бо бувають напасті!
Не понижайте своєї ви власті,
Сміливо лихові в вічі глядіте».

«Як же, — Цар каже, — Мені не журитись?
Що на плетиві я речі піймався,
Власно рудому злодюзі подався,
З вірними ж слугами мав поступитись,

Наче вони мені мислили злеє.
Бідні вже стільки сидять у темниці.
Дурно послухав тоді я Цариці,
Ох, ці баби! Їх узяти на цеє!»

«Все це поправити можна помалу, —
Барс Рябошкура одвітив Цареві, —

Сірому з Сірою й хворому Реві
Бирю віддайте тепер на поталу, —

Сам же він хвалиться, буцім умісті
З Лисом паскудним він стратив косого.
Хай головою й одвіте; за того
Ви перед ними вже будете чисті».

Впали до мислі Цареві ті речі
Барсові, він і говоре: «Ідіте
Зараз колодників ви слободніте,
Щоб проміж нас не було суперечі,

Далі ясіте ви птиці і звіру,
Хай до мого прибувають подвір'я,
Знову судити Рудькове безділля,
Там-то узнають нехай усі міру

Ласки моєї за щире Вовкове
Й Ревине слово; за те ж, що страждали,
Їм ви скажіте, собі щоб забрали
Бирю і все його кодро здорове».

Вислухав річі ті Барс і подався.
Ось у підвалля швиденько ступає,
Геть ті прокляті заліза збиває.
«Цар, — каже, — певно тепера дознався,

Що занапрасно усе ви терпіли,
Скверно підбрехані злим Лисовином.
Бирю із родом його і коліном
Вам він дарує, аби де вловили,

Там і пантруйте!» Із того-то часу
Вівці сергешні спокою не мають;
Де спобіжить яку Вовк — і хапає,
Та ж, бідолашна, не зведе і гласу.

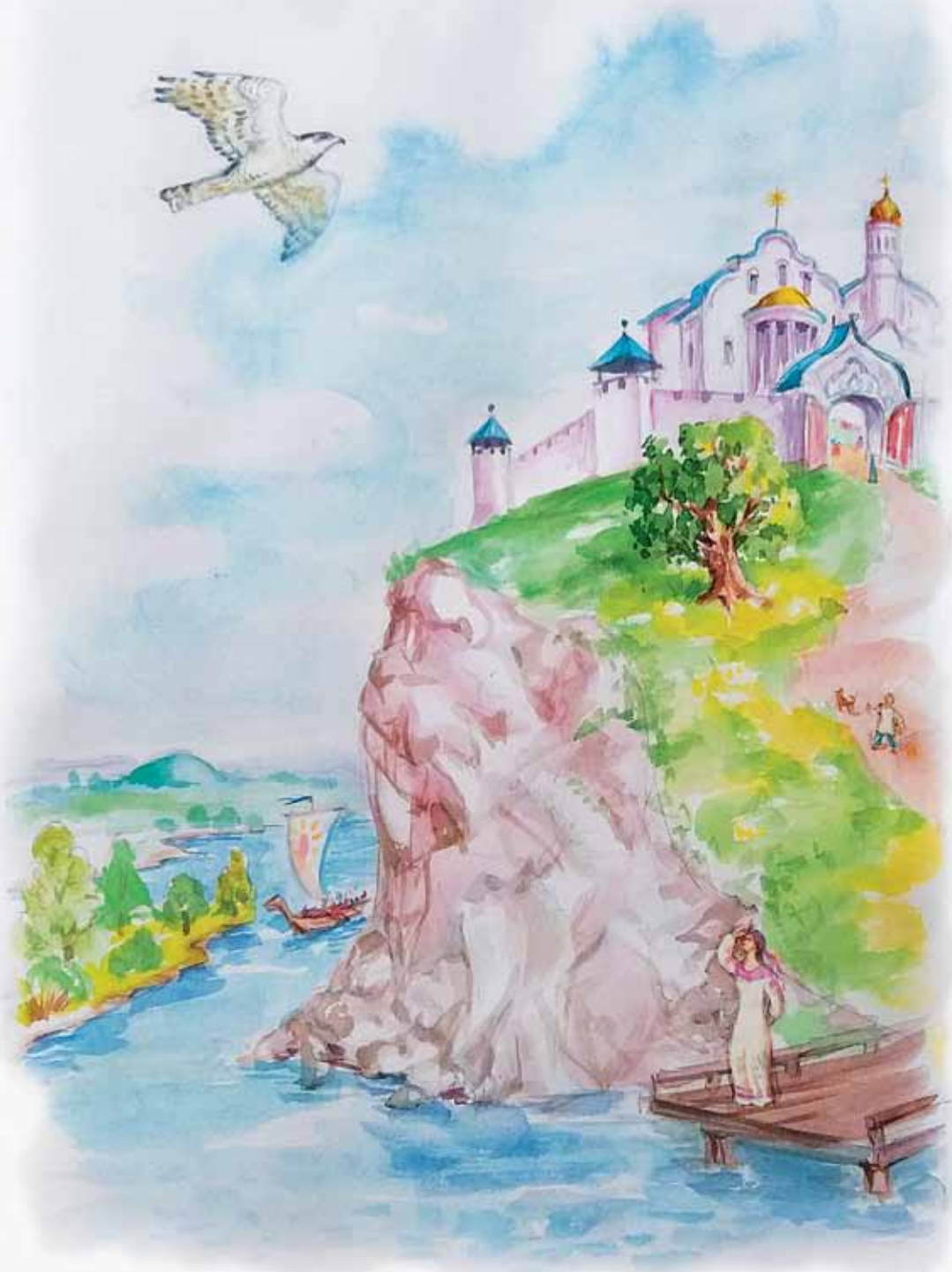
Цар ось на змирині вдрав бенкетище,
З тиждень, а може, і більше гуляли,
Їли, й пили, і таке виробляли,
Мов на весіллі або де на грищі.

Червоний Горлицвіт

Десь аж у Загадковому царстві, вісів колись-то величезний та розкішний царський замок. Далеко-далеко понавкруги було видко його золоті шпилі та бані, а ще далі розтеклася добра та чесна слава про того царя, що жив у тому замкові, бо такого доброго та правосудного царя невдаку б ще де й знайшов у білому світі. А усе ж настиг той час, коли всі його підданці острахнулись та недобрим словом осуждали свого доброго царя за його немилостиву та криваву розправу.

А склалось це діло так. Був у того царя пишний-препишний сад. І не було анікому заперету ходити у той сад та рвати у нім усяку розкішну та ласу садовину; навіть і самі вже найубогіші старці, і ті мали на те волю - без заперету брали та несли з саду, що їм тільки найкраще бажалось. Тільки було від царя заперету - що не ходити на один невеличкий острівець, де у самих темних лісових заростях та гушавині ріс собі у самотині напрочуд дивний червоний, як гаряча кров, Горицвіт. Яка людина було хоч крайком тільки ока накине на той чудовий Горицвіт, як ураз з того часу навіки зробиться похмурою та журливою. Невеселі думки та гадки, одна одної чорніше та смутніше, вже не покидали її ні вдень, ні вночі. Усе, що не луцилося з тією людиною дотепер цього на віку лихого чи злого, - усе те немов оживало в неї на душі. Минули вже муки, давно забуті турботи, загоєні рани та виразки хворого серця - знов починали ятритись. І вже від того часу не закривались довіку.

Цілі сотні, а може, вже й тисячі людей страждали тими невиразними муками, а усе ж якась-то невидима таємнича сила силкувала людей хоч разок глянути на ту чудову квітку, бо хто тільки її не бачив, усі вихваляли та виславляли її несказанну красу та пуху.

Тоді той добрий цар, дивлячись на все те горе, яке складається усім людям від тієї квітки, поклав заперт - щоб ніхто, ані єдина душа не підходила близько до того злиденного острова, та ще ік тому дав пристрашенну клятбу: - Хто, каже, тільки переступе цей мій заперт, хто б він там такий не був, зараз же скарати того наглою смертю!

Прорік це і звелів поставити круг того острова невсипущу сторожу. І от з того часу - кого тільки та сторожа не ловила на тому острові, зараз же віддавала царським мечникам, а ті вже карали неслухів смертю. Чимало-таки було пролито сліз у тій землі, аж поки то люди не втихомирились та й не почали потроху забувати про той острів і про ту чудову квітку.

І була у того царя одним одна, як перст, дочка і єдина його радість та єдина його втіха при старості його літ. От як вийшло їй шістнадцять год - стала із неї така красуня, що навдивовижу усьому тому царству. Давно вона, ще малою дівчинкою, прочула від няньок та мамок про той дивний Горицвіт, та добре знала і про те батьківське страшенне карання тому, хто тільки насмілиться приступитись ік тій таємній квітці. І забажалося їй, що б вже там далі не було, довідатись до того Горицвіта. Раз по раз не сховався у неї з думок той таємничий острів, що народивсь, як їй розказували, несподівано в

одну ніч серед озерних хвиль. Усі її дівочі мрії та гадки линули туди у лісову гущавину, до тієї незнаємої квітки. Розтурбували її ті невсипущі думки, і пішла вона до того острова. Прийшла і баче: гойдається у березі човен, і не здивувалась, як він наче незримою рукою, мов та стріла з лука, майнув до острова.

Давно вже не ступала на той острів нога чоловіча. Заріс він увесь непролазною пущею. Ополісті кущі терну і трава у чоловічий зріст разом з височенними та товстезними деревами укривали його страховинною темрявою. Ні одна гілка і ні один листок не тріпотіли на дереві, ніякого гласу, - хоч би яка полунічна птиця озвалась, - ніде - анітелень, немов усе покам'яніло, а чи вимерло. Несамовитий страх укрити серце царівни, але вона, не потураючи тому страхові, мов напугаєма якою невидимою силою, подавалась усе далі та далі, у глиб тієї темної пуші; аж поки ось посеред темних кущів та папороті не виявився перед нею увесь немов улитий таємним кровавим сяйвом чудовий той Горицвіт. Незвичайні та незнаємі ще їй духовиті пахощі хвилею розливались від його понавкруги та тяжко-тяжко лягали на молоді білі її груди. Так тяжко, що тільки замалюючи її, сергешна, не зомліла та не звалилася з ніг. Але скоро перемоглась і через яку хвилину була вже коло самої квітки. Тепер чудовий Червоний Горицвіт пишався перед її очима в усій його невимовно-чудовій красі. Гордо та весело осявав він округ себе і землю, і пущу, навіть сягав до самого неба якимсь кривавим огненно-палким сяйвом. - Такою я тебе, моя любо квітонько, завжди мала і у своїх дівочих мріях... - шепотіла сама

собі щаслива царівна.

А Горицвіт немов і зрозумів ті потайні дівочі речі та думки, склонив свою запашну голівоньку і осяяв царівну ще жаркішим та дивнішим сяйвом. А те сяйво тільки що ось упало на її біляве личко, як глибоко-глибоко поринуло в її серденько, і незнаємі їй досі якісь тихі радощі освітили її безневинну молоду душу неземною освітою. Тепер, коли ця дивна квітка ще нижче нахилилась, царівна, придивляючись у глиб квітки, почала розбирати попередю якісь одиночні слова, а далі і цілі назви слів.

- До цього, - так почав оповідати їй чудовий Горицвіт своїм німим язиком, - був я щасливішим на землі царевичем. Та ось, скоро мій тато склав руки і склепив очі навіки, я, зробившись царем над своїм народом, почав сватати у сусіднього царя дочку, дівчину чудовидної краси. Але тільки що прийняв я із нею вінець та увів її у свій предківський замок, як мені зараз же було доказано, що вона мені не жінка, а зрадниця. Зопалу я кинувся до неї і в ту ж мить хотів зарубати її своєю власною рукою... Так вона мене вблагала та розважила так, що я в той час дав її речам віру і, плачучи, прохав її простити мене за мою гарячість. І от як тільки що я упав, плачучи, перед нею навколішки, як вона зарубала мене моїм же мечем!.. Малось мені вже не животіти, та ось дух-хранитель нашого роду став мені в поміч, тільки вже було пізно. Йому тільки й упало, що не допустити мене до останнього смертного кінця. Я не вмер, а з його гласу з пролітої зрадницею моєї крові виріс оцей Червоний Горицвіт; Горицвіт - це я, зрадою згублений цар! Тридцять же год, як це

я губію отут та жду, чи не верне і мене яка добра душа знов поміж люде. Та тільки треба задля цього великого викупу. Треба, щоб то яка дівчина заручилась зі мною та додержала би свого слова тако незрадливо та пильно, як зрадлива та невірна була мені моя жінка.

Аж ось, як скоро царівна дочитала усе це до кінця, сергешний Червоний Горицвіт засяяв ще краще і палкіше, він наче хотів виплакати перед царівною своє тяжке горе тими блискучими сльозами. Царівнине серце немов розтало від тих ясних сліз, що блискучими перлами ронив к її ногам безщасний царевич.

- Хай буде так! - промовила стиха царівна.
- Я заручусь з тобою, царевичу, і спасу тебе, хоч би вже через те мене спіткала й сама смерть! Тихо та непримітно вернулась царівна у Батьківські палати, бо та сторожа, що колись-то поставлена була круг острова, давно вже була знята, бо й без неї боялись усі царського заперету. З того часу де і поділись царівнині співи та жарти. Ходила вона тепер по замку смутна та невесела, тільки очиці горіли ніби яркіше, ніж до цього, та світились якомсь таємно. І усі дивувались на неї з страхом.

Через якусь там годину затіяв той цар зчинити велике гульбище, на котре покликав з усіх сусідніх земель царевичів та славних лицарів. Скликав він їх на великий лицарський герць, і хто мав на тому герці посісти своїх супротивників, той і мав забрати до себе його єдину дочку-красуню.

От і поз'їжджались і зблизька і здалека славні царевичі та лицарі при усій ясній зброї у дорогих золотих нарядах та убранню; один одного та статніше, один одного краще.

Та що вже вони не виробляли на герці, як не вихвачувались один перед одним, а царівні усе те мов і байдуже. На усе те молодецтво дивилась вона якось стиха, журливо та жалібно; у неї бо не сходив з думок коханий її Горицвіт.

Два дні вже з ранку до пізна гарцювали гості. Ні один не знайшовсь ще поміж них такий, котрий посів би усіх.

Аж ось третього дня виїхав на герць новий лицар. Ніхто, навіть і сам цар не знав, хто він такий і звідкіля, а розпитувати до кінця герцю не було закону. Цей невідомий лицар тільки що ось виїхав на майдан, як одмах почав класти направо і наліво, як яшні снопи, одного лицаря за другим.

Та цьому так усі дивувались, як дивувались за його наряд і зброю, уся вона була не з золота, як у других, а наче самоцвіт, відливала якимсь-то огненно-кривавим сяйвом. От як зсадив уже Червоний лицар з коня і останнього свого суперечника, зараз під'їхав до царівни і наче трохи засмутивсь... Вона ж як глянула на його молодецьку статть, зазирнула йому в карі очі, ураз їй здалося, що нібито десь вона вже бачила ці очі... І закохалась вона в того невідомого лицаря первим своїм дівочим коханням, та, засоромившись, поклала, і сама вже не знала як, на його біле чоло славу лицарську одличку - лавровий вінок.

Як скоро тільки після цього стала царівна у своїй світлиці та осталась на самотині, так її облили дрібні гарячі сльози. Що це вона задумала, що покохала Червоного лицаря? Чи вона таки зраде Горицвіта?.. І сидить вона так та плаче, та журиться не одну годину не дві,

а цілу темну ніч, поки аж не прийшов до неї сам цар з невідомим лицарем.

- Незрадливий у своєму царському слові, - каже він, - я віддаю тебе, дочко, тому славному лицареві... Зараз отце і вбирайсь, бо сьогодні вам і до вінця ступати.

Повела царівна на батька та на того свого молодого очима, зітхнула тяжко та й каже:

- Ні, любий тату, цьому не бути! Я не піду за цього лицаря... Я бачила Червоний Горицвіт та з того часу вже не буду нічия, як не його!

- Як?.. Ти, безчесна, ходила до Червоного Горицвіта? - скричав цар. - Сергешна дитино, адже ж ти повинна за це вмерти, бо я своєї клятви не зламаю!

Тут аж ось приступився до його найстаріший їхній первосвященик та й каже:

- Твою клятву, славний царю, можна буде відмінити, хай тільки царівна згодиться піти за цього Червоного лицаря. Хай вона покориться батьківській волі та проти своєї хіти піде за нелюбого їй чоловіка!

- Я, - змовила стиха царівна, - не піду ні за кого, і не зраджу Горицвіта, бо я з ним заручилась...

Тоді цар заплакав гірко і звелів заперти її в темну темницю.

Цілу ніч проплакала бідна царівна у тій темниці, дожидаючись страшної смерті. А за віщо?.. За те, що не хоче вона іти за щиро коханого їй чоловіка!

Ік світові прийшов ось у темницю старший царський мечник та ще раз запитав її, чи не роздумала вона... Може, тепер вона вже піде за Червоного лицаря?

- Ні!.. - відвітила, як вігрубала, йому царівна.

От і вивели її на майдан... Та тільки перве сонячне проміння позолотило замкові шпилі та бані, як вже ізвився в руках мечника ясний меч...Та не поспів він ще впасти царівні на білу ю шию, як ось земля здвигнулась, насунулась страшенна темрява та мряка, з ревищем та свистом пробігла буря, усе ламаючи та нехтуючи - що їй не попадалось на її дорозі.

Аж ось, як негода перебігла та сонечко знов освітило землю, усі - цар, царівна, придворна челядь і хто тільки при тому був, - опинились серед озер, на дикім острові, на тім самім місці, де і красувався колись-то чудовий Червоний Горицвіт. Але його вже там не було, а на його місці стояв таємний Червоний лицар.

- Шановна царівно! - почав так лицар, - Я й Червоний Горицвіт - огне і те ж. Ти безневинна, кохаючи Червону квітку, кохала і Червоного лицаря. Хоч ти, кохаючи квітку, мусила кохати і мене, та усе ж я б ніколи не вернувся у люде, коли б ти не додержала свого слова, того, що ти дала тому, кого ще не бачила і котрий ще тільки тепер показавсь тобі у яві. Тепер же ти вірна мені до гроба і знову вернула мені життя на довгий вік. Ще не скінчив Червоний лицар своєї речі, як скоїлась дивна дивовижа. Дерев, кущі і трава, що росли на тому острові, умить повернулись на розкішний замок із славними лицарями та служками.

Самий же острів уже розроставсь та розроставсь, аж поки не став величезним царством з великими городами та багатими селами. Тоді цар-батько поблагословив їх, і усі роз'їхались, кому куди було треба.

Батьківський Заповіт

Билиця

Десь-то-не-десь, вже давненько,
Хлібороба, гід старенький,
На хазяйстві проживав,
Чималі достатки мав,
А по ним йому і шана —
Де то краща, ніж для пана
Чи пону від парохвян
Від усіх ішла селян.

От зібрався він вмирати
Та й став синові казати:
«Коли, синку, твоя хіть
Між сусідами прожить
Так, щоб шану від них міти,
То повинен ти робити
Усе так же, як і я,
Не вмере доленька твоя!

Перве те — коли рушаєш
Ти у царину — так маєш, —
Щоб нікого не стрівав
І добридень не казав.
Друге, сядеш коли їсти,
То щоб хліб був у користи
Тобі наче мед тривний...», —
Проказав та й вмер старий.

Поховавши ото батька,
Син розкидувать став гадки,
Як ту сповнить йому річ,
Щоб минати перестріч.

«Буду, — дума, — виїздити,
Вже як матиме угріти
Сонце добре під обід,
Скрізь пустий-бо тоді слід.

Й друге діло не трудненьке,
Щоб то хліб як мед ласенько
Я щоденно уживав.
Це — колоду підограв
Та і їж, як заманеться...
Що ж ласіше поведеться —
І про панський хоч роток —
Як щоденно той медок?»

От і став так замишляти:
Ік обігові рушати.
Щоб не стріти ні духа,
Може, тільки ховраха...
Часом хто ж і попадеться,
Та з добриднем озоветься,
То він, наче той храбуст,
Ані пари на те з уст.

Як обідати ж сідає,
Мед самий, було, лигає,
І яких, яких потрав
Задля меду він не мав!
І коржі, і заминачки,
Пампушки і затирачки...
Доти ласо отак їв,
Поки бджоли перевів.
Ще не минуло і году,
Все хазяйство, мов у воду,

Поміж пальцями пішло,
І йому усе село
Насміялося у вічі
За його дурний той звичай
Не здоровкатись з людьми,
Наче мов із татарми.

Як доживсь — хоч побиратись.
Ну тоді й до діла братись:
Ниньки в поле виїздить,
Одного тільки глядить —
На лану до сонця стати.
Швидше діло прикінчати,
А як їсти, то коли б
Хоч черствий попався хліб.

Став щиріше братись поля,
Знов вернулась йому доля,
Це ж до сонця виїздить,
Як вже пильно не глядить,
Все нікого не стрічає,
Бо раніш усіх рушає.
Тут він перве й розібрав,
К чому батько те казав.

Та і друге — як у полі
Ось наробиться доволі,
Ще добренно вголода,
Хліб черствий, сіль та вода
Де за мед немов ласіші
Та й в роботі способніші.
І з тих пір він до смерти
Блюв цей звичай до щерти.

Після грози

Грім ударив над землею,
Дощ жаданий ось упав
І живі струмки ріллею
Скрізь, буркочучи, погнав.

Землю щедро він і щиро,
Наче мати, напоїв:
І у дні щасливі віру
Хліборобі оживив.

“Буде все вам, добрі люде!” -
Мов грюкоче десь ще грім,
А вже сонце мир весь буде
Пишним сяєвом своїм.

Глянь, по йому як он гоже
Ліс умитий одлива,
А над їм веселка Божа
Самоцвітом виграва.

Паше духом сіножаті,
Веселіш бджола гуде, -
Боже, стільки благодаті
Ласка нам Твоя дає!

Іван Манжура

Підготували:
священик Володимир Дерев'янка,
священик Павло Тепін,
Ігор Чечель, Григорій Бондаренко,
Володимир Філіпов, Тетяна Сокирка

Перша сторінка обкладинки -
малюнок Володимира Єрмакова,
остання - могила Івана Манжури,
Севастопольський парк, м. Дніпро

Малював Володимир Єрмаков

Дарунок

Священик Василь Пишний
Храм Покрови, с.Рубанівське,
Васильківський р-н, Дніпровська обл.,
т. +380675238992,
т. +380502341503
naviky@ukr.net www.naviky.dp.ua
а/с 1847, м. Дніпро, 49027, Україна

Надруковано в типографії "Літограф"

